

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Marlena Gołębiowska
Michał Paszkowski
Damian Szacawa

**Neutralni dla klimatu:
zielona transformacja państw
Europy Środkowej w dobie
pandemii COVID-19**

PRACE Instytutu
Europy
Środkowej

Recenzenci dr hab. Katarzyna Dośpiał-Borysiak,
Uniwersytet Łódzki, Łódź
dr Maciej Mróz,
Szkoła Główna Handlowa, Warszawa

Seria Prace Instytutu Europy Środkowej
Numer 15/2021
Redakcja serii Beata Surmacz i Tomasz Stępniewski

Copyright Instytut Europy Środkowej
ISBN 978-83-66413-61-0
Wydawca Instytut Europy Środkowej
ul. Niecała 5
20-080 Lublin
www.ies.lublin.pl

Projekt okładki i skład www.targonski.pl
Fotografie na okładce © ffikretow | shutterstock.com
© ker_vii | shutterstock.com
© Tomas Ragina | shutterstock.com

Druk www.drukarniaakapit.pl

PRACE

Instytutu
Europy
Środkowej

Marlena Gołębiowska
Michał Paszkowski
Damian Szacawa

Neutralni dla klimatu: zielona transformacja państw Europy Środkowej w dobie pandemii COVID-19

Spis treści

Tezy	7
Wstęp	9
1. Zielona transformacja w Unii Europejskiej	13
2. Uwarunkowania polityczne zielonej transformacji w państwach Europy Środkowej	25
3. Zielona transformacja energetyczna w państwach Europy Środkowej	43
Zakończenie	59
Aneks statystyczny	64
Bibliografia	65
Spis tabel i wykresów	71

■ Tezy

Pandemia COVID-19 postawiła pod znakiem zapytania przyszłość polityk klimatycznych państw Unii Europejskiej (UE). Szybko okazało się jednak, że w obliczu kryzysu priorytety klimatyczne udało się nie tylko obronić, ale nawet wyeksponować. Zaproponowany przez Komisję Europejską (KE) Europejski Zielony Ład, wytyczający drogę do neutralności klimatycznej, zyskał podstawy koncepcyjne oraz stał się drogowskazem dla europejskiej odbudowy po kryzysie – co najmniej jedna trzecia wydatków UE w ramach budżetu długoterminowego (Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021-2027 oraz nadzwyczajnego funduszu Next Generation EU) ma być przeznaczona na projekty przyczyniające się do realizacji celów klimatycznych.

Realizacja ambitnych celów klimatycznych pozostaje wyzwaniem dla państw Europy Środkowej, które na przestrzeni ostatnich 30 lat charakteryzuje podobny poziom poparcia dla partii zielonych. Rozwój tego typu partii w państwach regionu wykazuje pewne prawidłowości – po okresie wzrostu znaczenia ruchów ekologicznych i ich przekształceniu w partie polityczne (1987-1992) nastąpił okres, w którym znacząco utraciły one poparcie (1992-2004) i niemal całkowicie zniknęły ze sceny politycznej. Po 2004 r. obserwowane jest odrodzenie partii zielonych, które – korzystając ze wsparcia Europejskiej Partii Zielonych oraz zachodnioeuropejskich partii zielonych – powróciły do parlamentów krajowych oraz uzyskały pierwsze mandaty w Parlamencie Europejskim.

Mimo że społeczna świadomość problemów środowiskowych w ciągu ostatnich kilku dziesięcioleci znacznie się zwiększyła, to państwa Europy Środkowej różnią się od pozostałych państw UE, zwłaszcza jeśli chodzi o postrzeganie wagi zmian klimatycznych na tle innych wyzwań, relatywnie niższą świadomość znaczenia starań jednostek na rzecz poprawy stanu środowiska oraz stosunek do przyszłych działań UE i państw narodowych w tym zakresie. Polityczne znaczenie walki ze zmianami klimatu, obejmujące m.in. wsparcie rozwoju odnawialnych źródeł energii, nie znajduje odzwierciedlenia w postaci rosnącego wpływu partii zielonych.

Transformacja energetyczna jest procesem nieuchronnym, a budowa gospodarek niskoemisyjnych będzie w ciągu najbliższych lat definiować działania państw Europy Środkowej. Wyznaczane nowe cele w zakresie redukcji emisji szkodliwych substancji (dwutlenek węgla, metan) na poziomie UE będą dużym wyzwaniem dla państw, w których system energetyczny oparty jest na węglu (m.in. Polska) oraz łupkach bitumicznych (Estonia).

W przyszłości rola odnawialnych źródeł energii (OZE) będzie rosła, a przepisy UE, w tym pakiet *Fit for 55*, mają za zadanie przyspieszyć ten proces. Niemniej zaproponowane rozwiązania mają charakter bardziej rewolucyjny aniżeli ewolucyjny i mogą doprowadzić do wzrostu cen nośników energii. Dlatego też odbudowa gospodarcza po pandemii COVID-19, razem z kolejnymi rozwiązaniami regulacyjnymi UE, może utrudnić proces odchodzenia od paliw kopalnych (państwa będą promować tańsze rozwiązania).

Pandemia COVID-19 wyhamowała proces emisji CO₂, lecz odbudowa gospodarcza w przeważającej mierze nadal będzie opierać się na paliwach wysokoemisyjnych. Równocześnie rosnące ceny surowców energetycznych mogą skłonić państwa członkowskie do przededefiniowania zakresu czasowego dojścia do neutralności klimatycznej, ale nie będzie to dotyczyć kierunków związanych z transformacją energetyczną.

Wstęp

Pandemia COVID-19 w sposób istotny wpłynęła na sytuację gospodarczą oraz energetyczną państw Europy Środkowej. Wprowadzone obostrzenia (ograniczenie mobilności, spadek aktywności gospodarczej) w znacznej mierze przyczyniły się do spadku zapotrzebowania na różnego rodzaju nośniki energii. Spowolnienie gospodarcze spowodowało zmniejszone zapotrzebowanie na energię elektryczną, a jednocześnie – ograniczenie emisji dwutlenku węgla (CO₂). Spadki notowań poszczególnych nośników energii doprowadziły do zwiększenia konkurencyjności między gazem ziemnym

a energią pochodzącą z farm wiatrowych, paneli słonecznych czy elektrowni jądrowych.

W tym kontekście weryfikacji poddano dwie hipotezy badawcze. Po pierwsze, wiele uwarunkowań, na czele z trwałą odbudową gospodarczą i procesem odchodzenia od paliw kopalnych, stanowi punkt zwrotny zarówno w debacie politycznej, jak i decyzjach służących rozwojowi systemów energetycznych państw Europy Środkowej. Po drugie, formułowane przez Komisję Europejską rozwiązania w ramach Europejskiego Zielonego Ładu stanowić będą szansę, ale i wyzwanie dla państw Europy Środkowej, ponieważ duża część wytwarzanej w nich energii elektrycznej w większości nadal pochodzi z paliw kopalnych.

Podjęty przez autorów problem badawczy dotyczy wpływu pandemii COVID-19 na transformację energetyczną jedynastu państw Europy Środkowej, które stały się członkami Unii Europejskiej po 2004 r.: Bułgarii, Chorwacji, Republiki Czeskiej, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Słowacji, Słowenii, Rumunii i Węgier. Zamieszkuje je łącznie ok. 102 mln ludzi, co stanowi niecałe 23% mieszkańców UE (zob. Tabela I w Aneksie statystycznym), a ich łączne zużycie energii pierwotnej w 2019 r. wyniosło 259,3 mln ton ekwiwalentu ropy, tj. nieco powyżej 19% zużycia UE (zob. Tabela II w Aneksie statystycznym).

Praca składa się z trzech rozdziałów, w których autorzy wskazują na podstawy ewolucji podejścia KE do zmian klimatu, rozwój partii zielonych w Europie Środkowej, kon-

centrujących się w swoich programach wyborczych na wysiłkach na rzecz ochrony środowiska, a także analizując wpływ pandemii na system energetyczny państw Europy Środkowej.

Celem pierwszego rozdziału jest przedstawienie koncepcji polityki klimatycznej UE w perspektywie historycznej, a więc w zakresie zmian w podejściu tej organizacji do wyzwań związanych z ochroną środowiska, szczególnie w okresie pandemii. Trzeba bowiem podkreślić, że KE traktuje rozwiązania w kierunku przejścia gospodarki na niskoemisyjną jako jeden z fundamentów odbudowy gospodarek po kryzysie oraz wzmocnienia ich innowacyjności i konkurencyjności. Celem drugiego rozdziału jest analiza genezy i głównych kierunków rozwoju środkowoeuropejskich partii zielonych oraz stojących przed nimi wyzwań związanych z aktualnym poparciem społecznym dla zielonej transformacji. Analizie poddano zarówno partie należące obecnie do Europejskiej Partii Zielonych (EGP), jak i te partie zielonych, które w przeszłości podnosiły kwestie środowiskowe. Celem trzeciego rozdziału jest analiza znaczenia niskoemisyjnych nośników energii w bilansach energetycznych państw Europy Środkowej, a także skutków pandemii dla systemów energetycznych tych państw. Trwająca odbudowa gospodarcza przyniosła bowiem kolejne wyzwania związane z wysokimi cenami surowców energetycznych. W konsekwencji proces transformacji może ulec wydłużeniu.

Przygotowując pracę, przeprowadzono badania w oparciu o metody: analizy instytucjonalno-prawnej, analizy danych zastanych, analizy danych statystycznych (bazy danych Eurostat, International Energy Agency i BP Statistical Review of World Energy) oraz analizy porównawczej. Analizie poddany został okres od początku pandemii, czyli od marca 2020 r., do listopada 2021 r., kiedy zakończono zbieranie danych do publikacji.

Pandemia COVID-19 miała istotny wpływ na państwa Europy Środkowej. Przed tymi państwami stoją liczne wyzwania, a w ramach procesu odbudowy gospodarczej kluczowe będzie wspieranie rozwiązań służących ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych i innych szkodliwych substancji. Niemniej proces transformacji, a więc odchodzenia od paliw wysokoemisyjnych na rzecz niskoemisyjnych, będzie niezwykle trudny i kosztowny. Dotyczy to zwłaszcza tych państw Europy Środkowej, które opierają swoje systemy energetyczne na węglu (np. Polska) oraz łupkach bitumicznych (Estonia).

1.

Zielona transformacja w Unii Europejskiej

1.1. Koncepcje i założenia polityki klimatycznej

W latach 50. XX wieku powstanie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, która skupiała się wokół wydobycia i dystrybucji węgla kamiennego, zapoczątkowało europejskie procesy integracyjne. Współcześnie UE ma ambicje, aby stulecie tego wydarzenia świętować jako pierwszy na świecie blok państw neutralnych dla klimatu. Do tego celu prowadzi długa droga, której początki sięgają lat 90. XX wieku. Wówczas polityka klimatyczna zaczęła nabierać coraz większego znaczenia w unijnej polityce ochrony środowiska, a sama UE postawiła się w roli lidera w ramach międzynarodowej walki ze zmia-

nami klimatu, m.in. podczas kluczowych w tym względzie negocjacji w Kioto w 1997 r.¹

W pierwszej dekadzie XXI wieku, aby zrealizować cele ustanowione w Kioto, KE uruchomiła dwa Europejskie Programy Zmian Klimatu (*European Climate Change Programme*, ECCP). W latach 2000-2004 był to ECCP I, w ramach którego analizowano szeroki zakres sektorów i instrumentów przyczyniających się do ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, natomiast po 2005 r. – ECCP II, który kontynuował tę analizę w synergii ze strategią lizbońską UE na rzecz wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy. Ponadto dekada ta przyniosła umocowanie traktatowej polityki klimatycznej. W art. 191 ust. 1 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) wskazano, że „polityka Unii w dziedzinie ochrony środowiska przyczynia się do zachowania, ochrony i poprawy jakości środowiska (...), ostrożnego i racjonalnego

¹ Protokół z Kioto był pierwszym międzynarodowym aktem prawnym dotyczącym ochrony klimatu i redukcji gazów cieplarnianych. Został podpisany w 1997 r., lecz wszedł w życie dopiero w 2005 r., po jego ratyfikacji przez 55 państw. W tym gronie znalazły się państwa UE, które były jej członkami w 1997 r. (UE-15), a także państwa z regionu Europy Środkowej: Bułgaria, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Rumunia, Słowacja i Słowenia, które zobowiązały się obniżyć emisję gazów cieplarnianych o 8% w latach 2008-2012, Polska i Węgry, które ustanowiły ten cel na poziomie 6%, oraz Chorwacja na poziomie 5% (dla większości państw rokiem bazowym jest 1990, natomiast dla Słowenii – 1986, dla Węgier – średnia wartości z lat 1985-1987, dla Bułgarii i Polski – 1988, dla Rumuni – 1989). Protokołu z Kioto nie ratyfikowały Stany Zjednoczone oraz Chiny. United Nation Climate Change, *Kyoto Protocol – Targets for the first commitment period*, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-kyoto-protocol/what-is-the-kyoto-protocol/kyoto-protocol-targets-for-the-first-commitment-period> [10.11.2021].

wykorzystania zasobów naturalnych oraz promowania na płaszczyźnie międzynarodowej środków zmierzających do rozwiązywania regionalnych lub światowych problemów w dziedzinie środowiska, w tym w szczególności zwalczania zmian klimatu”². To w tej dekadzie wyznaczono także główne cele polityki klimatycznej. Przedstawione zostały w 2007 r. w pakiecie klimatyczno-energetycznym, który zakładał w perspektywie 2020 r. (1) redukcję emisji gazów cieplarnianych o 20% względem 1990 r., (2) zwiększenie o 20% udziału energii ze źródeł odnawialnych w całkowitym zużyciu energii oraz (3) zwiększenie o 20% efektywności energetycznej. Ponadto wdrożono podstawowe narzędzie służące tym celom – Europejski System Handlu Emisjami (UE ETS).

Druga dekada XXI wieku przyniosła nowe ramy polityki klimatyczno-energetycznej w perspektywie 2030 r. Ustanowione wcześniej cele zostały w 2014 r. podniesione do (1) 40%, (2) 27% i (3) 27%, a ponadto dodano kolejny – dotyczący zakończenia tworzenia wewnętrznego rynku energii. W 2018 r. jeszcze je zwiększono do (2) 32% i (3) 32,5%. Także w 2018 r. KE przedstawiła wizję neutralności klimatycznej w perspektywie 2050 r., tzn. osiągnięcie zerowej emisji gazów cieplarnia-

² Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Część trzecia – polityki i działania wewnętrzne Unii. Tytuł XX – Środowisko, Artykuł 191 (dawny artykuł 174 TWE), Dz.U. C 202 z 7.6.2016, s. 132-133, http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_191/oj [10.11.2021].

nych netto, co jest zgodne z celem porozumienia paryskiego³. Kluczową strategią, która ma pomóc w realizacji tej wizji, jest Europejski Zielony Ład, ogłoszony przez Ursulę von der Leyen w grudniu 2019 r., czyli niedługo po objęciu przez nią funkcji przewodniczącej KE, a także niedługo przed wybuchem pandemii COVID-19. Jeszcze 4 marca 2020 r. KE przedstawiła projekt *Europejskiego prawa o klimacie*, który wytyczał kierunki polityki UE w drodze do neutralności klimatycznej⁴.

1.2. Polityka klimatyczna w obliczu pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19, pomimo szeregu negatywnych konsekwencji w wielu sferach życia społeczno-gospodarczego, z perspektywy ochrony środowiska przyniosła – zwłaszcza w początkowym okresie – pozytywne skutki dla środowiska naturalnego. Jej pierwsze miesiące wiązały się bowiem

³ Porozumienie paryskie jest drugim międzynarodowym aktem prawnym realizującym postulat ochrony klimatu i redukcji gazów cieplarnianych, efektem 21. Konferencji ONZ w sprawie zmian klimatu z 2015 r. Jego celem jest utrzymanie wzrostu temperatury znacznie poniżej 2°C i próba obniżenia tego wzrostu do poziomu 1,5°C. Porozumienie zostało podpisane przez 174 państwa, a na dzień 1.11.2021 r. było ich już 193. United Nation Climate Change, *The Paris Agreement*, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> [10.11.2021].

⁴ Więcej o polityce klimatycznej UE: K. Dośpiał-Borysiak i in., *Polityki klimatyczne Litwy, Łotwy i Estonii. Priorytet czy margines?*, Lublin 2020, <https://ies.lublin.pl/prace/polityki-klimatyczne-litwy-lotwy-i-estonii-priorytet-czy-margines/>; K. Szpak, *Polityka klimatyczna Unii Europejskiej w perspektywie 2050 roku*, [w:] *Polityka klimatyczna i jej realizacja w pierwszej połowie XXI wieku*, J. Gajewski, W. Paprocki (red.), Centrum Myśli Strategicznych, Sopot 2020, s. 34–53.

z wyraźnym zmniejszeniem emisji szkodliwych substancji (dwutlenek węgla, metan). W 2020 r. nastąpił rekordowy spadek emisji CO₂ – zgodnie z danymi Międzynarodowej Agencji Energii (*International Energy Agency*, IEA) na całym świecie o 5,8% w stosunku do 2019 r., natomiast w UE prawie o 10%⁵. Obecnie wiadomo już jednak, że mniejsze zapotrzebowanie na energię wynikające z lockdownów, czyli „zamknięcia” gospodarek, było krótkoterminowe, a emisje zaczęły się ponownie zwiększać wraz z ich „otwieraniem”.

Równocześnie już w pierwszych miesiącach kryzysu związanego z wybuchem pandemii COVID-19 zastanawiano się nad jego długoterminowymi skutkami dla polityki klimatycznej UE. Pojawiały się wówczas określenia, że jest to swego rodzaju rozstrzygający moment (dosłownie „make or break moment”⁶ oraz „critical juncture”⁷), który wyraźnie przyspieszy zieloną transformację, albo wręcz przeciwnie – zepchnie ją w cień. Z jednej strony wskazywano, że ekologiczny priorytet może być jeszcze mocniej wyeksponowany podczas popandemicznej odbudowy gospodarek, z drugiej jednak – istniała obawa, że doświadczenie kryzysu, z jakim przyszło się zmagać światu w obliczu pandemii, odcisnie

⁵ IEA, *Global Energy Review: CO₂ Emissions in 2020*, <https://www.iea.org/articles/global-energy-review-co2-emissions-in-2020> [14.10.2021].

⁶ F. Colli, *The end of 'business as usual'? COVID-19 and the European Green Deal*, „European Policy Brief” May 2020, nr 60, s. 1.

⁷ C. Dupont, S. Oberthür, I. Von Homeyer, *The Covid-19 crisis: a critical juncture for EU climate policy development?*, „Journal of European Integration” 2020, 42(8), s. 1095-1110.

piętno na politycznych priorytetach. Prymat ochrony zdrowia i ratowania gospodarek z recesji mógłby sprawić, że kwestie klimatyczne znalazłyby się na marginesie.

Obawy te przywódcy UE rozwiali jeszcze w 2020 r., uzgadniając nowy, ambitny cel redukcji emisji gazów cieplarnianych względem 1990 r. (1) w wysokości 55% do 2030 r. oraz (2) potwierdzili cel w postaci neutralności klimatycznej do 2050 r. Ten drugi cel stał się częścią *Europejskiego prawa o klimacie* – unijnego rozporządzenia, które weszło w życie 29 lipca 2021 r. jako istotna część strategii Europejskiego Zielonego Ładu. W art. 1 rozporządzenia wskazano, że „ustanawia się ramy nieodwracalnego i stopniowego ograniczania antropogenicznych emisji gazów cieplarnianych przez źródła oraz ich zwiększonego pochłaniania”, natomiast w art. 2 ust. 1 doprecyzowano, że „emisje i pochłanianie gazów cieplarnianych (...) należy zrównoważyć w Unii najpóźniej do 2050 r., tym samym zmniejszając emisje do poziomu zero netto w tym terminie”⁸.

Realizacja celów zapisanych w *Europejskim prawie o klimacie* wiąże się tak z koniecznością dostosowania polityk poszczególnych państw członkowskich, jak i z aktualizacją unijnych aktów prawnych. W związku z tym KE w lipcu 2021 r. ogłosiła inicjatywę *Fit for 55*, która stanowi pakiet trzynastu propozycji ustawodawczych mających stworzyć spój-

⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie).

Tabela 1. Proponowane zmiany legislacyjne w ramach *Fit for 55*

Aktualizacja obowiązujących przepisów	Nowe propozycje legislacyjne
1. Unijny system handlu uprawnieniami do emisji (EU ETS) – rozszerzenie obecnego systemu handlu UE uprawnieniami do emisji i objęcie nim sektora morskiego	9. Mechanizm dostosowania cen na granicach (CBAM) – ustalenie ceny uprawnień do emisji CO ₂ przy przywozie niektórych towarów spoza UE, w celu uniknięcia ryzyka ucieczki emisji gazów cieplarnianych do państw mniej pod tym względem restrykcyjnych
2. Rozporządzenia w sprawie włączenia emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w wyniku działalności związanej z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem (LULUCF) – ustanowienie wyższego unijnego celu w zakresie usuwania CO ₂ netto w sektorze LULUCF do 310 mln ton do 2030 r.	10. Spółeczny Fundusz Klimatyczny – specjalne środki finansowe przeznaczane na wsparcie najbardziej dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem energetycznym/ ubóstwem w zakresie mobilności obywateli UE, łączna pula środków to 72 mld euro na lata 2025-2032
3. Dyrektywa w sprawie odnawialnych źródeł energii (RED) – ustanowienie wyższego unijnego celu udziału odnawialnych źródeł energii w koszyku energetycznym UE do 40% do 2030 r.	11. Inicjatywa ReFuelEU w lotnictwie dotycząca zrównoważonych paliw lotniczych – stworzenie nowych wymogów dla dostawców paliw lotniczych do mieszania coraz większej ilości zrównoważonych paliw z istniejącymi paliwami do silników odrzutowych tankowanych w portach lotniczych w UE
4. Dyrektywa o efektywności energetycznej (EED) – ustanowienie wyższych unijnych celów w zakresie efektywności energetycznej oraz uczynienie ich wiążącymi, co ma doprowadzić do zmniejszenia zużycia energii o 9% do 2030 r. w porównaniu z prognoząmi bazowymi	12. Inicjatywa FuelEU Maritime na rzecz zielonej europejskiej przestrzeni morskiej – stworzenie nowych wymogów dla statków wpływających do portów UE lub z nich wypływających w zakresie maksymalnego limitu zawartości gazów cieplarnianych w zużywanej przez nie energii
5. Rozporządzenie w sprawie wspólnego wysiłku redukcijnego (ESR) – wzmocnienie pozycji państw członkowskich pod względem działań krajowych w zakresie eliminowania emisji w sektorach budownictwa, transportu, rolnictwa, odpadów i przemysłu drobnego, co ma doprowadzić do zmniejszenia emisji z tych sektorów w UE o 40% do 2030 r. w porównaniu z 2005 r.	13. Strategia leśna UE – stworzenie nowej strategii ochrony gleb, przepisów dotyczących odbudowy zasobów przyrodniczych oraz powołanie inicjatywy na rzecz upraw sprzyjających pochłanianiu CO ₂ przez glebę
6. Dyrektywa w sprawie infrastruktury paliw alternatywnych (AFID) – uchylenie dyrektywy i zastąpienie jej rozporządzeniem o takim samym tytule, co sprawi, że cele zawarte w tym dokumencie staną się wiążące dla państw członkowskich	
7. Rozporządzenie ustanawiające normy emisji CO₂ dla samochodów osobowych i dostawczych – ustanowienie nowych, bardziej rygorystycznych norm	
8. Dyrektywa w sprawie opodatkowania energii – dostosowanie minimalnych stawek podatkowych dla paliw opałowych i transportowych do celów UE w zakresie klimatu i środowiska, w tym usunięcie przeszarżowanych wyłączeń, np. w lotnictwie i transporcie morskim, oraz innych zachęt do stosowania paliw kopalnych	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Gotowi na 55? osiągnięcie unijnego celu klimatycznego na 2030 r. w drodze do neutralności klimatycznej*; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Empty, COM (2021) 550 final, Bruksela 14.07.2021; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0550&from=EN> [16.10.2021].

ne i zrównoważone ramy umożliwiające osiągnięcie unijnych celów klimatycznych. Obejmuje ona zarówno aktualizację obowiązujących przepisów, jak i nowe propozycje legislacyjne, które zostały szczegółowo przedstawione w tabeli 1.

Równie istotną kwestią, jak ramy formalno-prawne Europejskiego Zielonego Ładu, jest jego finansowanie. Priorytety klimatyczne w obliczu pandemii COVID-19 zostały wyraźnie wyeksponowane w Wieloletnich Ramach Finansowych 2021-2027. Na inwestycje i reformy wspierające cele klimatyczne ma być przeznaczona:

- co najmniej 30% środków z siedmioletniego budżetu UE w planowanej wysokości 1 074,3 mld euro,
- co najmniej 37% środków w ramach Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności w planowanej wysokości 672,5 mld, będącego częścią nadzwyczajnego funduszu Next Generation EU.

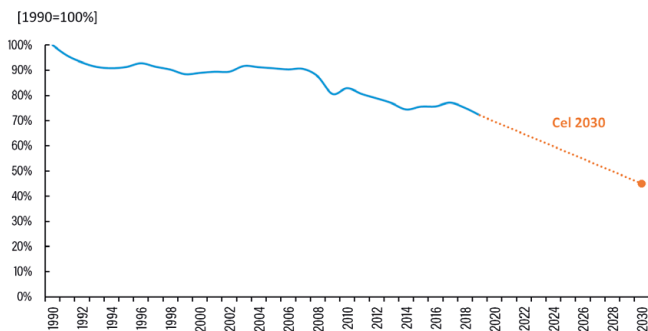
W efekcie w obliczu kryzysu wywołanego pandemią udało się nie tylko obronić priorytety klimatyczne, ale również nadać im nowy impet. Europejski Zielony Ład, wytyczający drogę UE do neutralności klimatycznej, w czasie pandemii zyskał podstawy koncepcyjne, a także stał się drogowskazem dla europejskiej odbudowy po kryzysie.

1.3. Państwa członkowskie Unii Europejskiej a cel neutralności klimatycznej

Ambitna polityka klimatyczna prowadzona już od kilku dekad przez UE doprowadziła do zerwania zależności między

wzrostem gospodarczym a emisją gazów cieplarnianych⁹. W ciągu ostatnich trzech dekad doszło do znaczącego wzrostu gospodarek państw UE-27: w 1995 r. ich PKB wynosiło w sumie 6 338 mld euro, natomiast w 2020 r. ponad dwukrotnie więcej – 13 394 mld euro. Jednocześnie wyraźnemu zmniejszeniu uległy ich skumulowane emisje gazów cieplarnianych: w 1990 r. emitowały one w sumie 4 660 mln ton gazów cieplarnianych, natomiast w 2019 r. o ponad jedną czwartą mniej – 3 361 mln ton. Tempo redukcji emisji gazów cieplarnianych w UE-27 względem 1990 r. przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Trend emisji gazów cieplarnianych w UE-27 w latach 1990-2019 oraz cel w 2030 r.

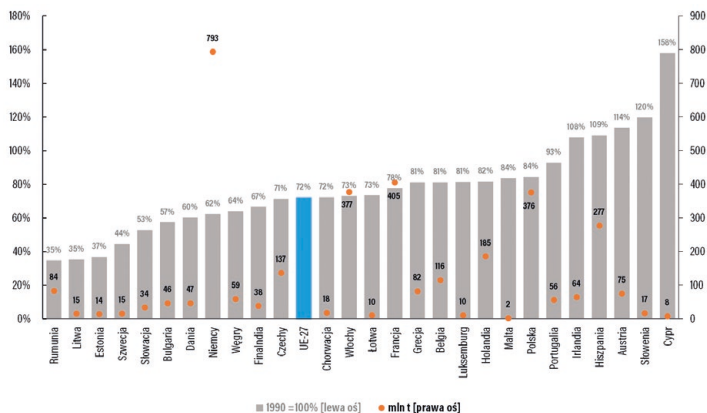

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

⁹ Należy przy tym zwrócić uwagę, że równocześnie wzrosła emisja zawarta w towarach importowanych spoza UE, gdzie regulacje środowiskowe są mniej restrykcyjne, albo nie ma ich wcale. Stąd propozycja mechanizmu dostosowania cen na granicach (CBAM) zaproponowana w ramach *Fit for 55*.

W 2019 r. emisja gazów cieplarnianych w UE stanowiła 72% wartości tych emisji z 1990 r. Natomiast cel w drodze do neutralności klimatycznej do 2030 r. to redukcja do poziomu 45%. Równocześnie należy zaznaczyć, że średnia pod tym względem dla UE nie oddaje znaczących różnic występujących między poszczególnymi państwami, co zostało przedstawione na wykresie 2. Podczas gdy niektóre państwa obniżyły emisje gazów cieplarnianych do relatywnie niskich poziomów – Rumunia i Litwa w 2019 r. emitowały 35% wartości emisji z 1990 r., to niestety inne je zwiększyły – w największym stopniu Cypr i Słowenia, do odpowiednio 158% i 120% poziomu emisji z 1990 r. Przy czym wzrost tych emisji z uwagi na ich wielkość nie jest tak dużym problemem z perspektywy celów UE. Dla porównania, zdecydowanie większym wyzwaniem pozostaje emisja gazów cieplarnianych w Polsce,

Wykres 2. Emisja gazów cieplarnianych w państwach UE-27 w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

która jest czwartym emitentem w Europie, a równocześnie tempo jej redukcji znacznie odbiega od średniej UE.

Zielona transformacja musi zatem wyraźnie przyspieszyć w przypadku niektórych państw członkowskich, by udało im się zrealizować cele UE. W celu zmierzenia się ze społecznymi, gospodarczymi i środowiskowymi skutkami zielonej transformacji, KE w styczniu 2020 r. zaproponowała Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FTS), skierowany do tych państw, które są w znacznym stopniu zależne od paliw kopalnych lub wysokoemisyjnych gałęzi przemysłu. W kontekście tych środków, ale także szerzej – całego Europejskiego Zielonego Ładu, Polska i inne państwa Europy Środkowej stoją obecnie przed wielką szansą na uzyskanie dostępu do funduszy UE przeznaczonych na ten cel.

2. Uwarunkowania polityczne zielonej transformacji w państwach Europy Środkowej

2.1. Partie zielonych

Geneza partii zielonych w państwach Europy Środkowej sięga ruchu ekologicznego, który w latach 80. XX wieku przeciwstawiał się zanieczyszczaniu środowiska, wywołanemu przez rządy państw socjalistycznych¹⁰. Realizowały one politykę uprzemysłowienia, nie zważając na koszty środowiskowe, np. budowa zapory wodnej Gabčíkovo-Nagymaros

¹⁰ Polska Partia Zielonych, wywodząca się z Polskiego Klubu Ekologicznego, utworzona została w grudniu 1988 r. i była pierwszą partią zielonych w Europie Środkowej. M. Tkaczewska, *Od PPZ do Zielonych 2004, czyli polscy zieloni w sferze polityki instytucjonalnej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2004, nr 2, s. 79-82.

na Dunaju (Węgry/Słowacja) oraz w Dyneburgu na Dźwinie (Łotwa), czy zwiększenie wydobycia fosforanu (Estonia). Powstały wówczas liczne partie zielonych i ekologiczne, które w większości przypadków były częścią szerokiej opozycji demokratycznej. W wyniku pierwszych wyborów postkomunistycznych na początku lat 90. XX wieku wiele z tych partii weszło do parlamentów krajowych, a w kilku przypadkach nawet w skład koalicji rządowych, np. w Bułgarii, Rumunii, Słowacji¹¹.

Pomimo tego, że ekologicznie nastawieni byli dysydenci objęli stanowiska rządowe (np. Toomas Frey został ministrem środowiska w Estonii, Zigmas Vaišvila wicepremierem Litwy, a Miha Jazbinšek ministrem środowiska Słowenii), w kolejnych latach partie zielonych w Europie Środkowej traciły na znaczeniu, czego wyrazem były słabe wyniki wyborcze¹². Nie pomagało także godzenie się na niewygodne koalicje, wymuszone przez prawo wyborcze. Stało się tak m.in. na Słowacji, gdzie w 1994 r. część zwolenników Partii Zielonych na Słowacji (SZS) opuściła partię, aby utworzyć Słowacką Zieloną Alternatywę, która wsparła nacjonalistyczną Partię Ludową – Ruch na rzecz Demokratycznej

¹¹ M. Waller, F. Millard, *Environmental politics in Eastern Europe*, „Environmental Politics” 1992, t. 1, nr 2, s. 159-185.

¹² M. Waller, *Starting-up Problems: Communists, Social Democrats and Greens*, [w:] *Party Formation in East-Central Europe: Post-communist Politics in Czechoslovakia, Hungary, Poland, and Bulgaria*, G. Wightman (red.), Aldershot – Brookfield 1995, s. 223-225.

Słowacji Vladimíra Mečiara¹³. Z kolei w Estonii przed wyborami parlamentarnymi w 1995 r. Estońska Partia Zielonych (EER) utworzyła koalicję wyborczą z partią Rojalistów¹⁴. Ich słabość wynikała z różnych czynników: największe znaczenie przypisywane jest tu konfliktom wewnętrznym, które doprowadziły do rozpadu niektórych partii (np. w Bułgarii, Słowenii), oraz priorytetowemu traktowaniu przez wyborców zagadnień ekonomicznych (związanych z wyzwaniem okresu transformacji, prowadzącymi do pogorszenia warunków materialnych) względem wartości postmaterialistycznych (obejmujących np. walkę o prawa człowieka czy przeciwdziałanie zagrożeniom ekologicznym). Partie zielonych nie potrafiły przekonać wyborców do swoich wąskich postulatów, bardzo często odnoszących się ściśle do kwestii ekologicznych. Dodatkowo troska o środowisko naturalne zaczynała być uwzględniana również w programach innych partii (nowe rządy promowały prawodawstwo środowiskowe), a walka z socjalizmem (i jego dziedzictwem) przestała być dla rządów głównym wyzwaniem – jej miejsce zajęły poważne problemy ekonomiczne (inflacja, wzrost bezrobocia)¹⁵.

¹³ L. Kopeček, *The Slovak Greens: A complex story of a small party*, „Communist and Post-Communist Studies” 2009, t. 42, nr 1, s. 124-128.

¹⁴ A. Sikk, R.H. Andersen, *Without a Tinge of Red: The Fall and Rise of Estonian Greens*, „Journal of Baltic Studies” 2009, t. 40, nr 3, s. 355.

¹⁵ E. Gene Frankland, *Central and Eastern European Green parties: Rise, fall and revival?*, [w:] *Green Parties in Europe*, E. van Haute (red.), Abingdon – New York 2016, s. 59-60.

Bardzo często bolączką partii zielonych w Europie Środkowej była słabość struktur partyjnych oraz brak lojalnych członków i aktywistów. Wszystkie te czynniki prowadziły do tego, że zieloni w Europie Środkowej pod względem organizacyjnym bardziej przypominali „protopartie” niż dojrzałe partie polityczne¹⁶. W konsekwencji trudno było im rywalizować z partiami chadeckimi, socjaldemokratycznymi i liberalnymi, które często były wspierane finansowo i organizacyjnie przez partie z państw Europy Zachodniej. W związku z tymi trudnościami większość partii zielonych szybko straciła na znaczeniu, a pod koniec XX wieku uległa znaczącej marginalizacji, osiągając wyniki w okolicach 1% poparcia, co nie pozwalało na uzyskanie mandatów w parlamentach krajowych czy na utrwalenie w świadomości wyborców wiedzy o ich istnieniu i postulatach¹⁷. Wyjątkiem od tej reguły jest Łotwa, gdzie liderzy Łotewskiej Partii Zielonych (LZP) wykazali się „ideologiczną elastycznością”, wchodząc w koalicje rządowe zarówno z nacjonalistycznym Łotewskim Narodowym Ruchem na rzecz Niepodległości (1993-1998), jak i z centrowym Łotewskim Związkiem Rolników. Powstały w ten sposób Związek Zielonych i Rolników (ZZS) był częścią koalicji rządzących Łotwą w okresie 2002-2011 oraz 2014-2018. Warto zwrócić uwagę, że łotewscy zieloni byli obecni w kolejnych

¹⁶ W. Rüdiger, *Is government good for Greens? Comparing the electoral effects of government participation in Western and East-Central Europe*, „European Journal of Political Research” 2006, t. 45, nr 1, s. 142.

¹⁷ E. Gene Frankland, op. cit., s. 83-84.

rządach przez 9 lat, a przewodniczący LZP Indulis Emsis w marcu 2004 r. został pierwszym premierem wywodzącym się z partii zielonych w Europie¹⁸.

Po 2004 r. powstały nowe partie zielonych w Estonii, Litwie, Polsce, Słowenii, Chorwacji, Bułgarii, Rumunii oraz na Węgrzech. Ta druga „zielona fala” zbiegła się w czasie z akcesją państw Europy Środkowej do UE, co pozwoliło na rozwój powiązań międzynarodowych z partiami zielonych w Europie Zachodniej. W związku z tym, że w części państw wciąż funkcjonowały partie powstałe na przełomie lat 80. i 90. XX wieku, pojawiły się między nimi wzajemne animozje – bardzo często partie te starały się włączyć w istniejący system polityczny w celu uzyskania dostępu do środków publicznych, a zapominały o konieczności pracy u podstaw i pozyskiwaniu nowych członków, co widoczne było szczególnie w Bułgarii¹⁹.

Współcześnie partie zielonych w państwach Europy Środkowej obejmują zarówno te, które przetrwały, jak i nowe – utworzone już w XXI wieku (zob. tabela 2). Część z nich jest reprezentowana w parlamentach narodowych, głównie dzięki zawiązaniu koalicji wyborczych (np. Ruch Zielonych – Zeleno dvizhenie w Bułgarii, Možemo w Chorwacji, LZP na Łotwie, Zieloni w Polsce), ale na Węgrzech (Węgierska

¹⁸ D. Auers, *The curious case of the Latvian Greens*, „Environmental Politics” 2012, t. 21, nr 3, s. 522-527.

¹⁹ R. Krastanova, *The Green Movement in Bulgaria. Actors, Generations, Challenges, Values*, „Südosteuropa Mitteilungen” 2019, nr 05-06, s. 112-123.

Tabela 2. Partie zielonych w państwach Europy Środkowej [stan na 20.11.2021]

Państwo	Partia polityczna [pełna nazwa w języku oryginalnym oraz skrót]	Rok utworzenia	Obecność w parlamencie krajowym [co najmniej jeden raz]
Bułgaria	Zelena Partija Bulgaria, ZPB	1989	Tak
	Zeleno dvizhenie (d. Zelenite)	2008	Tak
Chorwacja	Održivi razvoj Hrvatske, ORaH*	2013	Nie**
	Možemo! – politička platforma	2019	Tak
Czechy	Strana zelených, SZ	1989	Tak
Estonia	Erakond Eestimaa Rohelised, EER (d. ER)	2006	Tak
Litwa	Lietuvos Žaliųjų Partija, LŽP	2011***	Tak
	Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, LVŽS (d. LVLS)	2012	Tak
Łotwa	Latvijas Zaļā partija, LZP	1990	Tak
Polska	Zieloni	2004	Tak
Rumunia	Partidul Ecologist Român, PER	1990	Tak
	Partidul Verde, PV	2005	Tak*****
Słowacja	Strana zelených, SZ (d. SZS)	1989	Tak
Słowenia	Stranka mladih – Zeleni Evrope, SMS-Zeleni	2000	Tak
	Andrej Čuš in Zeleni Slovenije, AČZS (d. ZS)	1989	Tak
Węgry	LMP – Magyarországi Zöld Pártja, LMP	2009	Tak
	Párbeszéd Magyarorszáért, Párbeszéd	2013	Tak

* w 2014 r. ZL połączyła się z ORaH

** pomimo tego, że koalicja Zielono-Lewa ma po wyborach w 2020 r. 7 miejsc w parlamencie, to ORaH nie uzyskało żadnego mandatu

*** LŽP jest sukcesorką dawnej LŽP, utworzonej w 1991 r.

**** w latach 1992-2000 PER była członkiem koalicji CDR

***** PV wzięła udział w wyborach z list PSD, w ramach koalicji USL

Lata obecności w parlamencie krajowym	Obecność w rządzie [co najmniej jeden raz]	Lata obecności w rządzie	Wynik w ostatnich wyborach krajowych [%]	Rezultat w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 r. [%]
1990-1991	Tak	1991-1992	0,12	a
1991-1992				
1997-2001		2005-2009		
2021 - obecnie	Nie	-	b	b
-	Nie	-	b	b
2020 - obecnie	Nie	-	b	b
1992	Tak	2007-2009	0,99	b
2006-2010				
2007-2011		-	1,82	1,75
1990-1992	Nie	-	c	2,27
2012 - obecnie				
2004 - obecnie		2016-2020	18,07	12,56
1993-1998	Tak	1993-1998		
2002 - obecnie		2002-2011	b	b
		2014-2018		
2019 - obecnie	Nie	-	b	b
1990-1992	Tak	1996-2000	1,12	a
1992-2000****				
2012-2016			0,35	a
1990-1992	Tak	1998-2002	a	a
1994-2002				
2000-2004			a	a
1990-1996	Tak	1990-1994	0,53	2,22
2010 - obecnie	Nie		7,06	2,18
2014 - obecnie	Nie		b	b

a - nie uczestniczyła w wyborach do PE w 2019 r.; b - uczestniczyła w ramach koalicji; c - członek LŽP został wybrany w jednomandatowym okręgu w drugiej turze

Źródła: dokumenty Europejskiej Partii Zielonych, państwowe komisje wyborcze oraz strony partii politycznych.

Partia Zielonych – LMP) oraz na Litwie (Litewska Partia Zielonych – LŽP) zieloni uzyskali mandaty samodzielnie. Tym niemniej pod koniec 2021 r. we wszystkich 11 analizowanych państwach ich wpływ na bieżącą politykę pozostaje niewielki, ponieważ nie wchodzi w skład koalicji rządowych. W konsekwencji partie te wciąż należą do grona małych, które charakteryzuje niewielka liczba członków, małe budżety oraz ograniczone zasoby. Te cechy powodują, że partie te muszą opierać się na wolontariacie oraz skupiać na walce o przetrwanie (dzięki dotacjom z budżetu za przekroczenie określonego progu wyborczego). Tym samym, jeśli chodzi o organizację partii, to wciąż bardziej przypominają one model „amatorskich działaczy” niż „wybieralnych profesjonalistów”²⁰.

Szansą na pokonanie tych trudności jest także uzyskanie mandatu do Parlamentu Europejskiego (PE), co pozwala na dostęp do nowych zasobów instytucjonalnych, przyciąga uwagę mediów oraz sprzyja zdobyciu tak ważnego doświadczenia. Dzięki dobrym wynikom w trakcie wyborów do PE w 2014 r. ugrupowania Zrównoważony Rozwój Chorwacji (ORaH), które uzyskało 9,42% głosów w Chorwacji, oraz LMP (5,04%) na Węgrzech po raz pierwszy w historii zielonym z Europy Środkowej udało się uzyskać mandaty

²⁰ Zob. więcej: P. Lucardie, B. Rihoux, *From Amateur-Activist to Professional-Electoralist Parties? On the Organizational Transformation of Green Parties in Western Democracies*, [w:] *Green Parties in Transition: The End of Grass-roots Democracy?*, E.G. Frankland, P. Lucardie, B. Rihoux (red.), Farnham 2008, s. 3-16.

w PE. Objęli je Davor Škrlec i Tamás Meszerics²¹. Sukces ten nie znalazł jednak przełożenia na późniejsze wybory parlamentarne w Chorwacji w 2015 r., w wyniku których ORaH nie zdołało uzyskać żadnego mandatu. Pomimo tego, że w ostatnich latach partie zielonych z Europy Środkowej włączane są coraz szerzej w struktury europejskiego ruchu zielonych i korzystają z jednej z bardziej rozbudowanych struktur sieciowych²², to nie w każdym państwie przekłada się to na poziom poparcia społecznego, demonstrowanego np. w trakcie wyborów do Parlamentu Europejskiego (PE). W czasie ostatnich wyborów do PE w 2019 r. partie zielonych odnotowały wyraźną porażkę w regionie Europy Środkowej (poza Litwą), co kontrastuje z ich dobrym wynikiem w skali ogólnoeuropejskiej²³.

²¹ We frakcji Grupa Zielonych / Wolne Przymierze Europejskie (G/EFA) w Parlamencie Europejskim zasiadał również Igor Šoltes, lider słoweńskiej centrolewicowej partii Verjamem. European Parliament, Results of the 2014 European elections, <https://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-introduction-2014.html> [20.11.2021].

²² Na temat powiązań oraz wzajemnych relacji dwustronnych i wielostronnych pomiędzy partiami zielonych zob. więcej: W. Ziętara, *Struktury sieciowe europejskiego ruchu politycznego Zielonych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia” 2017, t. 24, nr 2, s. 119-136.

²³ W Europie Środkowej partie zielonych zdobyły mandaty jedynie na Litwie (2). Ponadto we frakcji G/EFA zasiada Tatjana Ždanok, wybrana z listy Rosyjskiego Związku Łotwy, która specjalizuje się w kwestiach praw mniejszości narodowych i stosunków między UE a Rosją. We wrześniu 2020 r. do frakcji dołączyła również Sylwia Spurek (Polska), która przeszła do G/EFA z Grupy Postępowego Sojuszu Socjalistów i Demokratów. Zob. więcej: European Parliament, *2019 European election results*, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en> [20.11.2021].

Partie zielonych w Europie Środkowej nie mają też jednolitej tożsamości. Większość z nich utrzymała postmaterialistyczny, centrolewicowy profil, zgodny z programem Europejskiej Partii Zielonych, który obejmuje przeciwdziałanie zmianom klimatu, promowanie zrównoważonego rozwoju, ochronę praw człowieka i demokracji, włączanie ochrony środowiska do innych obszarów polityki oraz zapewnienie możliwości pracy i zabezpieczenie równych praw dla mężczyzn i kobiet²⁴. Pozostałe partie pozycjonują się jako centrowe (Zeleno dvizhenie w Bułgarii) lub centroprawicowe (Litewski Związek Rolników i Zielonych – LVŽS na Litwie), szczególnie jeśli chodzi o zagadnienia gospodarcze. Ponadto w większości przypadków partie zielonych w swoich programach poruszają tematy ważne dla danego państwa, wynikające z lokalnych uwarunkowań. Na przykład zieloni w Polsce stali na stanowisku, że nie należy natychmiast odchodzić od węgla, w Czechach szczególną uwagę zwracali na prawa mniejszości etnicznych²⁵. Natomiast w Estonii kwestie mniejszości narodowych, płci społecznej (gender) i rozwoju międzynarodowego praktycznie są pomijane²⁶.

Warto jednak zauważyć, że na tle zachodnioeuropejskich partii zielonych realizujących zieloną politykę partie zie-

²⁴ Zob. więcej: M. Pearson, W. Rüdig, *The Greens in the 2019 European elections*, „Environmental Politics” 2020, t. 29, nr 2, s. 336.

²⁵ P. Jehlička, T. Kostelecký, D. Kunštát, *Czech Green politics after two decades: the May 2010 general election*, „Environmental Politics” 2011, t. 20, nr 3, s. 423.

²⁶ A. Sikk, R.H. Andersen, op. cit., s. 368.

lonych w Europie Środkowej przez bardzo długi czas były przede wszystkim ruchami ekologicznymi, które nie zajmowały się kwestiami lewicowo-libertariańskimi czy pacyfistycznymi²⁷. W analizowanych państwach Europy Środkowej tematy z agendy zielonych w przeszłości znajdowały się na dalszym planie. Nawet w państwach bałtyckich, w których zauważalny jest wpływ państw nordyckich, znacznie mocniej zaangażowanych w działania klimatyczne, do 2019 r. sprawie zmian klimatycznych nie nadawano wysokiego priorytetu²⁸.

2.2. Społeczne poparcie dla zielonej transformacji

Dla społeczeństw państw środkowoeuropejskich troska o środowisko nie jest nowa i wywodzi się z pozarządowych ruchów ekologicznych, które krytykowały powojenne przemysłowe społeczeństwa poprzez podkreślanie kosztów środowiskowych i społecznych, także w wymiarze transnarodowym²⁹. Wzrost znaczenia bezpieczeństwa ekologicznego i tzw. zielonej polityki był jednym z kilku elementów rozwoju pozimnowojennej sceny politycznej w państwach

²⁷ M. Łukaszewski, *Marginalizacja ugrupowań ekologicznych na scenach politycznych państw Europy Środkowo-Wschodniej w okresie transformacji ustrojowej*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 2, s. 259-280.

²⁸ K. Dośpiał-Borysiak i in., op. cit., s. 73-142.

²⁹ Zob. więcej: M. Pietraś, *Udział podmiotów pozarządowych w międzynarodowej współpracy ekologicznej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia” 1998, nr 5, s. 13-15.

Europy Środkowej, czego przejawem było pojawienie się partii zielonych.

W świetle sondaży przeprowadzonych w marcu-kwietniu 2021 r. w ramach badania Eurobarometru poświęconego zmianom klimatycznym³⁰, mieszkańcy 11 analizowanych państw Europy Środkowej wyróżniają się na tle UE. Po pierwsze, tylko nieco ponad jedna na dziesięć ankietowanych osób postrzega zmianę klimatu jako najpoważniejszy problem zagrażający światu (10%, znacznie poniżej średniej dla UE, która wyniosła 18%). W Europie Środkowej dominowały obawy związane z sytuacją gospodarczą lub rozprzestrzenianiem się chorób zakaźnych. Jeśli chodzi o zmiany klimatu, to problem ten najczęściej wskazywali mieszkańcy Estonii (14%), Litwy (13%) oraz Czech i Słowacji (12%), a najrzadziej Bułgarii (5%), Rumunii (7%) i Węgier (8%), a tylko w dwóch państwach środkowoeuropejskich (Chorwacja i Węgry) odsetek osób uważających, że zmiana klimatu stanowi bardzo poważny problem, jest poniżej średniej dla UE (78%).

Po drugie, obywatele państw Europy Środkowej różnią się pod względem wskazywania rządów krajowych jako podmiotów odpowiedzialnych za rozwiązywanie kwestii zmian klimatu. Uważa tak aż 70% Czechów i 67% Estończyków, a z drugiej strony pogląd ten podziela tylko 51% Rumunów i 52% Chorwatów, Litwinów i Słoweńców. Wyniki zbliżone

³⁰ European Commission, *Special Eurobarometer 513: Climate Change*, July 2021, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2273> [18.11.2021].

do średniej UE (63%) odnotowano w Bułgarii, Polsce i Słowacji. Jednocześnie tylko co czwarty respondent w państwach Europy Środkowej zgodził się ze stwierdzeniem, że jest osobiście odpowiedzialny za rozwiązanie problemu zmian klimatycznych (średnia UE to 41%). Nie powinno to dziwić, ponieważ odsetek osób, które potwierdziły, że w ciągu ostatnich sześciu miesięcy podjęły działania mające na celu walkę ze zmianami klimatu, nie przekroczył 50% w pięciu państwach. Najniższy wskaźnik osiągnięto w Rumunii (31%), Bułgarii (38%) i na Łotwie (42%), przy średniej UE wynoszącej 64%³¹.

Po trzecie, dość istotne różnice pojawiają się w odniesieniu do opinii na temat przyszłych działań rządów narodowych i UE. Respondenci w ośmiu państwach uważają, że środki z planu odbudowy gospodarczej powinny być inwestowane w tradycyjną gospodarkę, opartą na paliwach kopalnych. Uważa tak co trzeci obywatel Rumunii i Łotwy, co czwarty mieszkaniec Polski i Chorwacji oraz co piąty Czech, Estończyk i Litwin, co znacząco odbiega od średniej dla UE, wynoszącej 15%. Jednocześnie tylko 54% Rumunów, 63% Bułgarów oraz 66% Łotyszy i Polaków uważa, że środki te powinny być inwestowane głównie w zieloną gospodarkę. Tym samym widoczna jest pewna niekonsekwencja, ponieważ równocześnie ponad dziewięć na dziesięć respondentów w Bułgarii, Chorwacji, Słowenii oraz na Słowacji

³¹ Ibidem.

i Węgrzech uważa, że ważne jest, aby rząd krajowy wyznaczał sobie ambitne cele w zakresie zwiększenia do 2030 r. wykorzystywania energii odnawialnej (średnia dla UE to 88%). Odpowiedzi mieszkańców państw Europy Środkowej były bardzo zbliżone do średniej UE – ok. 90% uważa, że powinniśmy ograniczyć do minimum emisję gazów cieplarnianych, kompensując pozostałą emisję, aby do 2050 r. gospodarka UE stała się neutralna dla klimatu. Jedynie w Rumunii odsetek respondentów zgadzających się z powyższym twierdzeniem wyniósł jedynie 79%³².

Spośród państw Europy Środkowej, tylko mieszkańcy państw bałtyckich uważają, że kwestie ochrony środowiska i zmiany klimatu są jednym z dwóch najważniejszych wyzwań dla UE. Uważa tak 30% Estończyków i 28% Litwinów. Podobnie myśli co piąty obywatel Czech, Łotwy, Chorwacji, Węgier, Polski, Rumunii, Słowenii i Słowacji, a tylko co dziesiąty mieszkaniec Bułgarii. Natomiast jeśli chodzi o postrzeganie tych zagadnień przez pryzmat wyzwań dla poszczególnych państw narodowych, to w żadnym z 11 analizowanych państw Europy Środkowej kwestie te nie znalazły się wśród dwóch najważniejszych problemów, a aż w ośmiu odsetek obywateli, który myśli inaczej, jest poniżej 10%³³.

³² Ibidem.

³³ European Commission, *Standard Eurobarometer 95 Spring 2021: Public Opinion in the European Union*, September 2021, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=76725> [08.11.2021].

W świetle przeprowadzonego badania opinii publicznej, troska o środowisko jest wskazywana jako jeden z elementów poczucia wspólnotowego. W kontekście analizowanych państw warto zauważyć, że zagadnienie to było wymieniane jako trzecie przez Estończyków (28%) i Słoweńców (25%). Stosunkowo wysoko znalazło się też wśród Czechów, Litwinów (po 23%), Polaków (20%) i Łotyszy, przy średniej UE (18%). Natomiast nie ma ono znaczenia jako kryterium budowy wspólnoty dla Bułgarów (12%), Rumunów i Słowaków (14%), Chorwatów (15%) oraz Węgrów (16%). W czterech państwach odnotowano wzrost znaczenia tego czynnika w porównaniu do lata 2020 r., widoczny zwłaszcza na Litwie (+10 p.p.) oraz w Słowenii (+8 p.p.)³⁴.

Obywatele sześciu analizowanych państw Europy Środkowej (HR – 51%, LT – 53%, HU – 53%, PL – 47%, RO – 36% i SI – 58%) są zdania, że głównym priorytetem Europejskiego Zielonego Ładu powinno być rozwijanie energii ze źródeł odnawialnych. W pozostałych państwach regionu, oprócz Czech, zagadnienie to znalazło się wśród trzech najważniejszych spraw. Walka z odpadami plastikowymi oraz jednorazowymi wyrobami z plastiku okazała się najważniejsza dla obywateli Słowacji (61%), Bułgarii (51%) i Rumunii (36%), a w kolejnych siedmiu była drugim najważniejszym rodza-

³⁴ European Commission, *Standard Eurobarometer 94 Winter 2020-2021: European citizenship*, April 2021, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=76188> [08.11.2021].

jem działań w ramach Europejskiego Zielonego Ładu. Tym samym opinie Chorwatów, Litwinów, Polaków, Rumunów, Słowenów i Węgrów nie odbiegają znacząco od średnich wyników europejskich, wśród których większość wskazywała te same cele jako kluczowe. Analizując odpowiedzi udzielone na tak postawione pytanie w listopadzie 2019 r., a więc tuż przed oficjalnym ogłoszeniem strategii Zielonego Ładu, można wskazać kilka prawidłowości (tabela 3). Po pierwsze, „rozwijanie energii ze źródeł odnawialnych” zyskało na znaczeniu w 9 z 11 analizowanych państw (najbardziej w państwach bałtyckich: LV: +10 p.p.; LT i EE: + 8 p.p.), a w Polsce i na Węgrzech utrzymało się na tym samym poziomie. Po drugie, największe procentowe zmiany nastąpiły w odniesieniu do dwóch priorytetów: „promowania gospodarki o obiegu zamkniętym”, rozumianej jako system ochrony zasobów naturalnych i ograniczania odpadów, oraz „działań zmierzających do osiągnięcia do 2050 roku neutralności klimatycznej UE”. Oba priorytety zysały wyraźnie na znaczeniu (zmiana przekroczyła 10 p.p.) w Czechach, Litwie i Słowenii, a w odniesieniu do pierwszego – także w Estonii. Po trzecie, „walka z odpadami plastikowymi” straciła na znaczeniu w 8 państwach Europy Środkowej (w tym na Litwie i Łotwie zmiana wyniosła odpowiednio -15 p.p. i -14 p.p.), a zyskała na znaczeniu tylko w Słowenii i Słowacji (+10 p.p.). Po czwarte, we wszystkich 11 państwach Europy Środkowej

Tabela 3. Poparcie dla priorytetów Europejskiego Zielonego Ładu (%) w państwach Europy Środkowej

	Rozwijanie energii ze źródeł odnawialnych	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Walka z problemami plastikowymi i osiągnięcie wiódzącej pozycji w walce z problemem jednorazowych wyrzów z plastiku	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Promowanie gospodarki o obiegu zamkniętym, tj. systemu ochrony zasobów naturalnych i ograniczania odpadów	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Wsparcie rolników w UE, aby otrzymali sprawiedliwe wynagrodzenie za dostarczanie Europejczykom bezpiecznej żywności w przystępnych cenach	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Ochrona bioróżnorodności	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Działania zmierzające do osiągnięcia do 2050 r. neutralności klimatycznej UE poprzez zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Zmniejszenie zużycia energii	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Działania zmierzające do zerowej emisji zanieczyszczeń	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019	Wprowadzenie podatku na towary importowane z państw trzecich, w których stosowane są niższe standardy w zakresie ochrony klimatu niż w UE	Zmiana: zima 2020/2021-jesień 2019
UE27	52	-1	48	-5	39	4	39	1	31	1	30	5	28	-6	28	-2	21	0
ES11	47273	3,818	50	-4	40	6,1	41	1,9	28	-0,9	27	5,4	24	-5,6	28	2,4	21	0,6
BG	40	2	51	-1	28	-2	41	-5	36	0	20	1	24	-3	29	4	20	-2
CZ	43	2	53	-6	56	16	47	6	27	8	28	10	27	-6	18	-8	23	3
EE	57	7	51	-6	60	16	49	11	34	-3	23	6	15	-7	29	0	24	6
HR	51	3	44	-6	36	5	40	1	35	4	24	2	28	-1	29	0	19	-3
LV	42	10	50	-14	37	-4	55	3	33	-7	24	8	15	-7	26	-4	24	3
LT	53	7	52	-15	41	11	32	-3	28	-8	36	13	24	-8	22	1	18	4
HU	53	0	52	-4	36	3	29	0	22	-1	27	-1	39	-3	34	8	19	-1
PL	47	0	45	-4	31	5	32	-2	17	2	30	4	26	-2	29	5	18	0
RO	36	2	36	0	31	3	33	-3	24	-2	25	-1	23	-3	30	6	22	-4
SI	58	4	56	1	49	12	47	8	24	-4	31	12	20	-16	28	7	27	6
SK	40	5	61	11	35	2	46	5	28	1	28	5	27	-6	32	7	20	-5

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Commission, *Standard Eurobarometer 94...*, oraz European Commission, *Standard Eurobarometer 92...*

„zmniejszenie zużycia energii” straciło na znaczeniu, a największe zmiany odnotowano w Słowenii (-16 p.p.) oraz na Litwie (-8 p.p.).³⁵

Na tle Europy wyróżniają się pod tym względem trzy państwa z Europy Środkowej. Dla respondentów w Estonii i Czechach najważniejsze było promowanie gospodarki o obiegu zamkniętym (odpowiednio 60% oraz 56% odpowiedzi). Natomiast 55% Łotyszy na pierwszym miejscu postawiło na wspieranie rolników w UE, po to, aby otrzymywali oni sprawiedliwe wynagrodzenie za dostarczanie Europejczykom bezpiecznej żywności w przystępnych cenach³⁶.

³⁵ European Commission, *Standard Eurobarometer 92 Autumn 2019: Europeans' opinions about the European Union's priorities*, December 2019, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=73067> [08.11.2021].

³⁶ European Commission, *Standard Eurobarometer 94 Winter 2020-2021: Europeans' opinions about the European Union's priorities*, April 2021, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=76187> [08.11.2021].

3. Zielona transformacja energetyczna w państwach Europy Środkowej

3.1. Rola zielonej energii w systemach energetycznych

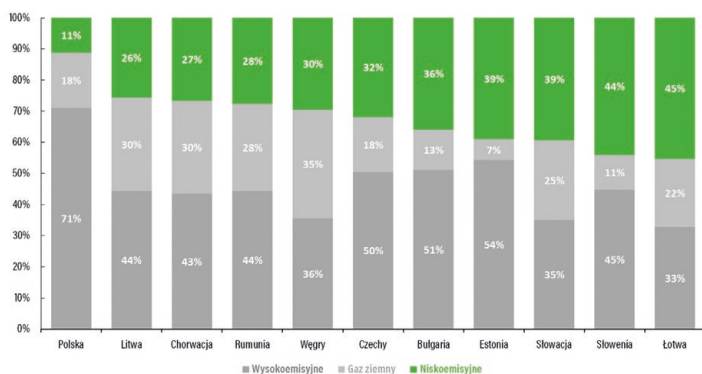
Państwa Europy Środkowej są dopiero na wstępnym etapie budowy nowych systemów energetycznych, w których dominującą rolę mają odgrywać OZE. Także znaczenie energii jądrowej oraz gazu ziemnego będzie ulegać modyfikacji. Proces transformacji energetycznej będzie wymagał znacznych nakładów finansowych, ale rozwój technologiczny, spadek kosztów wytwarzania energii elektrycznej z nośników energii o niskiej emisyjności będzie sprzyjał temu procesowi.

Optyka działań w kierunku zmiany systemów energetycznych państw Europy Środkowej jest wypadkową struktury bilansu energetycznego, w tym roli wysokoemisyjnych paliw kopalnych (węgiel, gaz ziemny, ropa naftowa), a także paliw niskoemisyjnych (m.in. odnawialne źródła energii – OZE, energia jądrowa). Udział OZE w całkowitym zużyciu energii pierwotnej (TPES) w poszczególnych państwach tego regionu różni się znacząco. Od wielu lat podejmowane są jednak działania w kierunku wzrostu rozpowszechniania technologii niskoemisyjnych. Proces transformacji energetycznej dużym wyzwaniem będzie przede wszystkim dla tych państw Europy Środkowej, w których udział paliw wysokoemisyjnych, w tym przede wszystkim węgla, jest dominujący. Sytuacja taka dotyczy głównie Polski, gdzie węgiel od wielu lat odgrywa kluczową rolę w całkowitym zużyciu energii pierwotnej, a także wpływa na poziom bezpieczeństwa energetycznego. Koszty transformacji będą tu zatem najwyższe, biorąc pod uwagę fakt, że w Polsce starzeją się elektrownie opalane węglem i nie funkcjonuje jeszcze w systemie elektrownia jądrowa. Uwzględniając skalę i poziom zapotrzebowania na energię elektryczną, niezbędny jest proces budowy elektrowni jądrowej, co znajduje względną akceptację w społeczeństwie³⁷. W państwach Europy Środ-

³⁷ Za budowę elektrowni jądrowej w Polsce opowiada się niecałe 40% społeczeństwa. Zob. Business Insider, *Krajowi bogacze i rząd będą mieli problem. Atomowy opór Polaków*, 18.10.2021, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/elektrow->

kowej udział OZE w bilansach energetycznych kształtuje się średnio na poziomie 32%, z czego najmniejszy w 2020 r. był w Polsce, a największy na Łotwie, gdzie właśnie OZE oraz gaz ziemny zaczynają dominować w strukturze systemu energetycznego.

Wykres 3. Udział paliw kopalnych i innych w bilansie energetycznym państw Europy Środkowej w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych International Energy Agency.

Proces transformacji energetycznej wymusza konieczność odchodzenia od wykorzystywania paliw wysokoemisyjnych na rzecz niskoemisyjnych. Kluczową w tym względzie rolę odgrywają OZE (farmy wiatrowe, panele słoneczne, hydroelektrownie itp.), a także energia jądrowa.

nie-atomowe-w-polsce-bogacze-i-rzad-beda-mieli-problem-atomowy-opor-po-lakow/temtg7 [17.11.2021].

W odniesieniu do OZE w 2020 r. nastąpił wzrost konsumpcji energii elektrycznej pochodzącej z tych źródeł o 6,1% w porównaniu z 2019 r. (jedynie w Rumunii nastąpił spadek o 2%), z czego największy wzrost miał miejsce na Węgrzech, Łotwie i w Estonii. Było to efektem rosnącej społecznej akceptacji dla rozwoju OZE, malejących kosztów budowy instalacji, a także różnego rodzaju rządowych programów wsparcia. W dalszym ciągu niezwykle ważne miejsce przypisuje się również rozwojowi energii jądrowej. Istnienie tego typu mocy wytwórczych powoduje większą stabilność systemu elektroenergetycznego przy niskich kosztach systemowych. W państwach Europy Środkowej funkcjonuje łącznie 8 elektrowni jądrowych (Bułgaria – 1; Czechy – 2; Węgry – 1; Rumunia – 1; Słowacja – 2; Słowenia – 1), które posiadają 19 reaktorów. Tego typu jednostki nie funkcjonują w państwach bałtyckich, w Polsce oraz Chorwacji. W szczególności w Polsce, na Litwie oraz w Chorwacji brak funkcjonowania tego typu siłowni powoduje w dalszym ciągu opieranie systemu elektroenergetycznego na wysokoemisyjnych nośnikach energii. Proces transformacji energetycznej będzie wymuszał nie tylko rozwój OZE, ale także powstawanie nowych siłowni jądrowych w państwach Europy Środkowej³⁸.

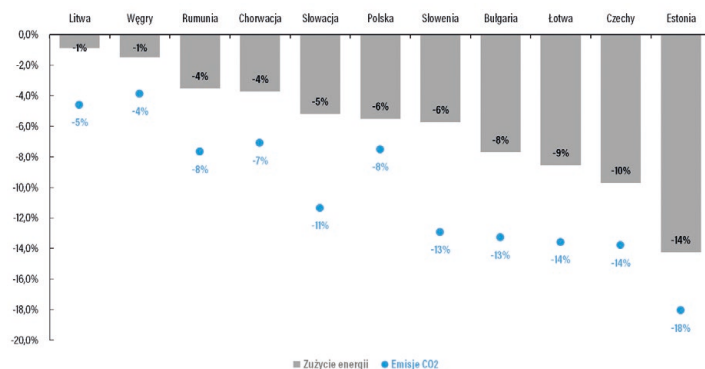
³⁸ M. Paszkowski, *Region Morza Bałtyckiego: możliwe nowe punkty na mapie elektrowni jądrowych*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 293, <https://ies.lublin.pl/> [15.11.2021]; Sz. Czarnecki, M. Paszkowski, *Elektrownia jądrowa Dukovany: panaceum na przyszłe problemy energetyczne Republiki Czeskiej*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 372, <https://ies.lublin.pl/> [15.11.2021].

Kluczowym elementem w procesie transformacji energetycznej będzie rezygnacja państw Europy Środkowej z węgla. Rola tego nośnika energii, podobnie jak w przypadku łupków bitumicznych w Estonii (50% w całkowitym zużyciu energii pierwotnej)³⁹, będzie maleć przede wszystkim z uwagi na większą świadomość społeczną, malejące koszty budowy i eksploatacji innych elektrowni, a także rosnące notowania uprawnień do emisji CO₂. Spadek rentowności elektrowni węglowych sprawił, że wiele państw podjęło już decyzję o zamykaniu kopalń węglowych, co bezpośrednio wpłynąć będzie na funkcjonowanie elektrowni węglowych. Zgodnie z deklaracjami rządowymi w Polsce proces ten zakończy się w 2049 r. Natomiast najszybciej w państwach Europy Środkowej nastąpi to na Węgrzech, bo już w 2025 r. Jest to o tyle istotne, że węgiel lub łupki bitumiczne w wielu przypadkach odpowiadają za bezpieczeństwo energetyczne.

O tym, jakie nośniki energii będą wykorzystywane w przyszłości, w znacznej mierze decydują uwarunkowania zewnętrzne, w tym przede wszystkim regulacje UE. W chwili obecnej w Europie trwa debata na temat tego, jaką rolę przypisać energii jądrowej oraz gazowi ziemnemu. Budowa nowego systemu elektroenergetycznego będzie się opierać na dwóch odmiennych jego składnikach. Pierwszym mają

³⁹ M. Paszkowski, *Komisja Europejska przeciwna rozwojowi sektora łupkowego w Estonii*, „Komentarze IES” 2021, nr 467, <https://ies.lublin.pl/komentarze/komisja-europejska-przeciwna-rozwojowi-sektora-lupkowego-w-estonii/> [19.11.2021].

Wykres 4. Zużycie energii i poziom emisji CO₂ w państwach Europy Środkowej [2020 vs. 2019]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych International Energy Agency, Europe Beyond Coal.

być OZE, które w przyszłości będą dominować w procesie wytwarzania energii elektrycznej. Niemniej tego typu formy pozyskiwania energii są niestabilne, więc istnieje potrzeba budowy „zapasowego” systemu. Drugim może być energia jądrowa lub gaz ziemny. Co prawda gaz ziemny nie jest tak zanieczyszczającym paliwem jak węgiel, ale jednak nadal pozostaje paliwem kopalnym, emitującym dwutlenek węgla oraz metan. W efekcie gaz ziemny będzie pełnił funkcję pośrednią w bilansach energetycznych, jeżeli taką rolę przypisze się temu nośnikowi energii w dyrektywie dotyczącej taksonomii⁴⁰. W ocenie Komisji Europejskiej taksonomia

⁴⁰ Zob. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniające rozporządzenie (UE) 2019/2088, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex:32020R0852l>.

ma stanowić narzędzie, które wesprze inwestorów w podejmowaniu decyzji inwestycyjnych w kierunku zrównoważonych działań gospodarczych. W tym kontekście trwa dyskusja o roli, jaką będzie pełnić gaz ziemny oraz energia jądrowa, a więc również o tym, czy ich stosowanie będzie wspierane w państwach UE. Za uwzględnieniem energii jądrowej opowiada się przede wszystkim 10 państw UE, które posiadają odpowiednie instalacje, oraz Polska, gdzie budowa elektrowni jądrowych została już zaplanowana. Natomiast za wsparciem dla gazu ziemnego opowiadają się przede wszystkim państwa Europy Południowej i Wschodniej, które widzą w nim technologię przejściową w dążeniu do neutralności klimatycznej.

Państwa Europy Środkowej stoją przed wieloma wyzwaniami, które są efektem dużego udziału wysokoemisyjnych nośników energii w bilansach energetycznych. Biorąc pod uwagę konieczność realizacji celów UE, postępy przy budowie nowych mocy wytwórczych w zakresie OZE będą przyspieszać. Kluczową rolę w przyszłości będzie zapewne odgrywać energia elektryczna pozyskiwana z siłowni jądrowych, natomiast znaczenie gazu ziemnego w długim horyzoncie czasowym będzie maleć. Niemniej w dalszym ciągu można spodziewać się wsparcia wykorzystania tego nośnika energii jako paliwa pośredniego, co powinno zostać odzwierciedlone w pracach nad dyrektywą dotyczącą taksonomii.

3.2. Skutki pandemii w obszarze energii

Pandemia COVID-19 doprowadziła do znaczących przeobrażeń w różnych sektorach gospodarczych państw Europy Środkowej. Zmiany sposobu funkcjonowania gospodarki (wprowadzenie obostrzeń w zakresie mobilności ludzi, ograniczenie funkcjonowania niektórych działalności gospodarczych) sprawiły, że poziom zapotrzebowania na paliwa i energię elektryczną był mniejszy. Także popyt na inne nośniki energii uległ zmianie, co wpłynęło na spadek emisji CO₂. Tego typu uwarunkowania miały z kolei wpływ na debatę polityczną w państwach Europy Środkowej, w tym działania służące zwiększeniu ochrony klimatu.

Zamknięcie granic (lądowych, morskich, powietrznych), a także przejście wielu pracowników biurowych w tryb pracy zdalnej doradziły do spadku konsumpcji paliw w większości państw Europy Środkowej. W 2020 r. odnotowano jedynie wzrost zapotrzebowania na benzynę w Estonii oraz Rumunii, odpowiednio na poziomie 5% i 12%, a na olej napędowy tylko na Litwie, na poziomie 4%. Natomiast w pozostałych państwach Europy Środkowej nastąpiły spadki konsumpcji tych dwóch podstawowych paliw wykorzystywanych w transporcie lądowym, odpowiednio na poziomie 4% oraz 9% w porównaniu z 2019 r.⁴¹. Sytuacja w poszczególnych państwach była różna z uwagi na odmienny charakter gospodarek, poziom rozwoju, a także położenie geograficzne

⁴¹ Joint Organisations Data Initiative, <https://www.jodidata.org/> [16.11.2021].

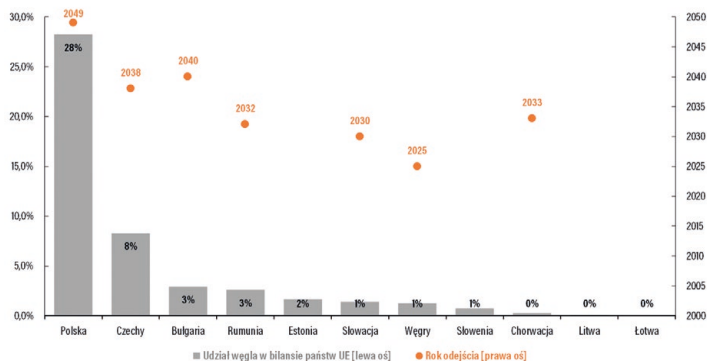
(pełnienie funkcji państwa tranzytowego). Na kształtujący się w 2020 r. popyt na paliwa wpływ miały także ceny paliw na stacjach, które były niższe średnio o 12% w państwach Europy Środkowej w porównaniu z 2019 r. Ceny paliw stymulowały zatem zapotrzebowanie głównie w okresie wakacyjnym. Natomiast na podtrzymanie popytu na paliwa wpłynęła także ogólna niechęć do korzystania z publicznego transportu zbiorowego, gdzie środek ten został zastąpiony pojazdami indywidualnymi. Zakaz przemieszczania się w sposób szczególny dotknął rynek lotniczy, który załamał się w ciągu kilku miesięcy. Taka sytuacja wpłynęła także na spadek popytu na paliwo lotnicze, co doprowadziło do różnych perturbacji w funkcjonowaniu rafinerii⁴².

Pandemia COVID-19 doprowadziła w 2020 r. także do spadku zapotrzebowania na energię elektryczną w państwach Europy Środkowej (-6,0% w porównaniu z 2019 r.), głównie z uwagi na zmniejszenie aktywności przemysłowej. Co ważne, o ile spadki dotknęły głównie przemysł, działalność edukacyjną, naukową i usługową (np. różnego rodzaju zakłady produkcyjne, szkoły, uczelnie, centra handlowe), o tyle wzrosło zużycie energii w gospodarstwach domowych. Praca zdalna w domach, ale także poszukiwanie alternatywnych aktywności powodowały znaczący wzrost popy-

⁴² M. Paszkowski, *Nafciarze w kłopotach: kondycja rafinerii w państwach Europy Środkowej*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 342, <https://ies.lublin.pl/komentarze/nafciarze-w-kłopotach-kondycja-rafinerii-w-panstwach-europy-srodkowej/> [16.11.2021].

tu na energię u tych grup odbiorców. Oczywiście poziom zapotrzebowania na energię elektryczną był różny z uwagi na odmienny stopień energochłonności poszczególnych gospodarek. Dla wielu mniej energochłonnych przedsiębiorstw spadek cen energii elektrycznej w 2020 r. poprawił konkurencyjność. Wprowadzone obostrzenia doprowadziły do spadku wykorzystania poszczególnych nośników energii, a tym samym do zmniejszenia emisji CO₂. W państwach Europy Środkowej w 2020 r. nastąpił spadek emisji średnio o 10% w porównaniu z 2019 r., z czego największy miał miejsce w Estonii. Duży wpływ na taką sytuację miało spowolnienie gospodarcze oraz wzrost importu energii elektrycznej, przy jednoczesnym ograniczeniu wytwarzania energii z łupków bitumicznych, gdyż tu cena była zdecydowanie wyższa niż

Wykres 5. Udział węgla w bilansie energetycznym i rok odejścia

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BP Statistical Review of World Energy 2021.

pochoǳącej z innych nośników energii, takich jak panele słoneczne czy farmy wiatrowe.

W 2020 r. z uwagi na sytuację epidemiczną, ale także kształtujące się uwarunkowania pogodowe oraz cenowe różnych nośników energii nastąpił wzrost wykorzystania gazu ziemnego w państwach Europy Środkowej o 0,5% w porównaniu z 2019 r. Taka sytuacja wynikała, z jednej strony, ze spadku notowań tego surowca na giełdach międzynarodowych (3,2 USD/mmbtu wobec 4,5 USD/mmbtu w 2019 r.), a z drugiej, z korzystnego kształtowania się cen w odniesieniu do innych nośników energii (węgiel). Także temperatura w państwach Europy Środkowej spowodowała, że w 2020 r. poziom wytlaczania surowca z magazynów utrzymywał się na niskim poziomie. W efekcie gaz ziemny „wyparł” węgiel jako źródło wykorzystywane w wytwarzaniu energii elektrycznej. Służył temu również proces odchodzenia państw Europy Środkowej od węgla z uwagi na politykę UE. W 2020 r. w dobie pandemii COVID-19 zapotrzebowanie na węgiel spadło w państwach Europy Środkowej o prawie 20% i to pomimo spadku cen tego surowca na giełdach międzynarodowych (w Europie w ARA odnotowano spadek o 11 USD/tona). Procesowi temu towarzyszył wzrost wytwarzania energii elektrycznej z paneli słonecznych oraz farm wiatrowych (na lądzie), a także oddanie do eksploatacji nowych elektrowni na gaz ziemny.

Pandemia COVID-19 doprowadziła do spadku zarówno zapotrzebowania na różne nośniki energii, jak i notowań

surowców energetycznych. Co ważne, spadki konsumpcji nie objęły gazu ziemnego, a więc surowca, który może pełnić ważną funkcję w procesie transformacji energetycznej. W 2020 r. nastąpiło także ograniczenie emisji CO₂ w państwach Europy Środkowej, ale proces ten wyhamował wraz z poprawą sytuacji gospodarczej wynikającą ze znoszenia obostrzeń.

3.3. Odbudowa gospodarcza a transformacja energetyczna

Niewątpliwie istotnym skutkiem pandemii COVID-19 o charakterze krótkotrwałym był spadek popytu na poszczególne nośniki energii. W następstwie tego odbudowa gospodarcza doprowadziła do skokowego wzrostu popytu na energię elektryczną i inne nośniki energii, a wraz z innymi perturbacjami rynkowymi nastąpił skokowy, niekontrolowany wzrost cen. W efekcie ograniczonego dostępu do niskoemisyjnych nośników energii (gaz ziemny) wzrósł popyt na wysokoemisyjne (ropa naftowa, węgiel), co utrudniło proces ograniczenia emisji CO₂.

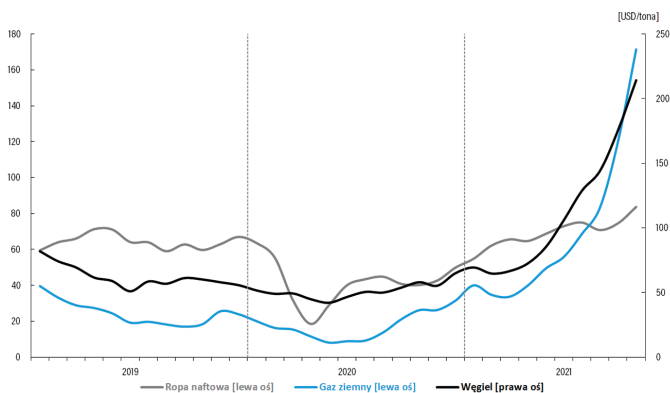
W 2021 r. w efekcie odbudowy gospodarczej po pandemii COVID-19 nastąpił znaczny wzrost cen surowców energetycznych, co było spowodowane m.in. ograniczoną dostępnością tych nośników energii. W porównaniu z 2020 r. ceny ropy naftowej były wyższe o 66%, gazu ziemnego o 302%, a węgla o 120% (pomimo wysokich uprawnień do emisji CO₂ na rynku europejskim). W tym przypadku należy wskazać na

co najmniej trzy konsekwencje. Po pierwsze, wysokie ceny powodują rosnącą inflację, która może doprowadzić do osłabienia aktywności gospodarczej. Po drugie, brak dostępności surowców energetycznych (np. niski poziom wypełnienia magazynów na gaz ziemny w Europie) może doprowadzić do kryzysu. Po trzecie, rosnące zapotrzebowanie na wszystkie nośniki energii, w tym wysokoemisyjne, skutkować będzie rosnącymi emisjami CO₂. Tego typu uwarunkowania będą wpływać negatywnie na kondycję gospodarki światowej, a także utrudniać przejście na gospodarkę zeroemisyjną. Tym bardziej że wyzwaniom związanych z transformacją energetyczną jest niezwykle dużo (np. ograniczenie liczby pojazdów spalinowych na rzecz bardziej przyjaznych dla środowiska wpłynie na branżę motoryzacyjną i rafineryjną). Docelowo można oczekiwać wzrostu znaczenia wodoru⁴³ (w transporcie ciężkim i kolejowym), paliw syntetycznych i biopaliw (w transporcie lotniczym) oraz gazu ziemnego (w transporcie morskim). Kluczową rolę w procesie odchodzenia od paliw kopalnych będą odgrywać regulacje na poziomie UE.

W ramach działań służących, z jednej strony, przeciwdziałaniu skutkom pandemii COVID-19, a z drugiej – konieczności dalszej redukcji emisji, KE zaproponowała w ramach

⁴³ M. Gołębiowska, M. Paszkowski, *Nadchodząca wodorowa rewolucja w Europie Środkowej – korzyści i wyzwania*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 242, <https://ies.lublin.pl/komentarze/nadchodzaca-wodorowa-rewolucja-w-europie-srodkowej-korzysci-i-wyzwania/> [16.11.2021].

Wykres 6. Notowania ropy naftowej (Brent), gazu ziemnego (TTF) oraz węgla (API2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Energy Information Administration.

postanowień Europejskiego Zielonego Ładu nowy pakiet legislacyjny pod nazwą *Fit for 55*. Zaproponowane zmiany legislacyjne przewidują realizację ambitnych celów klimatycznych, przez co będą też oddziaływać na funkcjonowanie wielu branż gospodarczych. Oczywiście liczne przedsięwzięcia na tym skorzystają, ale biorąc pod uwagę, że nie wszystkie państwa będą realizować tak ambitne cele (np. Chiny, Rosja), wdrożenie wielu rozwiązań sprawi, że koszty prowadzenia działalności, a pośrednio też obowiązków fiskalnych nakładanych na obywateli ulegną znacznemu podwyższeniu. Pełnienie przez państwa UE roli lidera walki ze zmianami klimatu może docelowo doprowadzić do poprawy warunków funkcjonowania obywateli kosztem ograniczania działalności przemysłowej i konieczności importu

wielu produktów wytwarzanych obecnie na kontynencie. Niewątpliwie wprowadzone rozwiązania, nie podważające ich wartości klimatycznych, spowodują negatywne konsekwencje w postaci wzrostu obciążeń podatkowych dla paliw wytwarzanych z paliw kopalnych oraz redukcji emisji w transporcie (rozszerzenie systemu EU ETS na transport). Propozycje KE będą także wywierać presję na wzrost cen uprawnień do emisji CO₂, co będzie dotyczyć wszystkich branż objętych systemem EU ETS (wyższe koszty prowadzenia działalności gospodarczej).

Tak ambitne cele generalnie spowodują wzrost kosztów prowadzenia działalności gospodarczej (większe obciążenia przemysłu), ograniczenie mobilności ludzi oraz transportu towarów, a tym samym mogą spowodować regres wzrostu gospodarczego w poszczególnych państwach. W szczególności taka sytuacja może dotyczyć państw Europy Środkowej. Zbyt ambitny plan i zbyt krótki czas na wdrożenie nowych rozwiązań mogą spowodować drastyczny, skokowy wzrost cen nośników energii, co ograniczy środki finansowe przedsiębiorstw oraz obywateli. Dlatego też proponowane przez KE rozwiązania legislacyjne mogą – pomimo prób ograniczenia – doprowadzić do przeniesienia zakładów produkcyjnych do państw poza UE (ucieczka emisji). Dla harmonogramowego dojścia do neutralności klimatycznej kluczowa jest odpowiednia stymulacja rynku poprzez systemy wsparcia, programy i fundusze pomocowe oraz dedykowane regulacje. Same ramy regulacyjne nie przyniosą oczekiwanych rezulta-

tów. UE powinna starannie kształtować swoje instrumenty finansowe, aby stymulować rozwój rynków energetycznych, w tym głównie OZE (na to stawia KE), przede wszystkim w regionach, w których wdrażanie konkretnych propozycji i rozwiązań nastąpi na wczesnym etapie.

Trwająca odbudowa gospodarcza wpływa na szybki wzrost cen nośników energii, co jest efektem także ograniczonej dostępności surowców energetycznych. Rosnąca inflacja może mieć negatywne konsekwencje dla rozwoju gospodarczego państw Europy Środkowej w kolejnych latach. Jednym z rozwiązań służących przeciwdziałaniu skutkom pandemii jest w ocenie KE dalszy proces transformacji energetycznej i inwestowanie w innowacyjne rozwiązania oraz technologie. Niemniej zaproponowane w pakiecie *Fit for 55* rozwiązania mogą doprowadzić do innych skutków niż zamierzone, a więc pogorszyć warunki prowadzenia działalności gospodarczej na kontynencie. W szczególności problemy będą dotyczyć państw Europy Środkowej, gdzie koszty transformacji energetycznej będą najwyższe.

Zakończenie

Pandemia COVID-19 i wynikające z niej działania podejmowane przez państwa w celu zapobiegania dalszemu rozprzestrzenianiu się wirusa stanowiły bezprecedensowy szok dla gospodarek państw UE. Zmuszenie ludzi do utrzymywania dystansu społecznego spowodowało poważne konsekwencje gospodarcze. Paradoksalnie jednak wprowadzenie obostrzeń w zakresie mobilności ludzi i prowadzenia niektórych działalności gospodarczych wpłynęły na spadek emisji CO₂ – w przypadku UE o blisko 10% w 2020 r.

Równocześnie pomimo początkowych obaw, że prymat ochrony zdrowia i ratowania gospodarek zepchnie kwe-

stie klimatyczne na margines, kryzys pandemiczny utorował drogę zielonej transformacji. Europejski Zielony Ład, projekt reform polityki klimatycznej proponowany przez KE, zyskał w latach 2020-2021 podstawy koncepcyjne oraz potwierdził ambitne cele redukcji emisji gazów cieplarnianych w wysokości 55% względem 1990 r. do 2030 r. oraz cel neutralności klimatycznej do 2050 r. Już w pandemicznej rzeczywistości uchwalono także rozporządzenie *Europejskie prawo o klimacie* oraz ogłoszono inicjatywę *Fit for 55*, czyli pakiet trzynastu propozycji ustawodawczych mających stworzyć spójne i zrównoważone ramy umożliwiające osiągnięcie unijnych celów klimatycznych. Realizacja tych celów zyskała też finansowanie: co najmniej jedna trzecia wydatków UE w ramach budżetu długoterminowego (Wieloletnie Ramy Finansowe na lata 2021-2027 oraz nadzwyczajny fundusz Next Generation EU) ma być przeznaczona na projekty przyczyniające się do realizacji celów klimatycznych.

Ambitna polityka klimatyczna UE pozostaje wyzwaniem dla państw Europy Środkowej. Pomimo znacznej degradacji środowiska naturalnego w państwach Europy Środkowej pod rządami komunistów i silnych ruchów ekologicznych w latach 80., tylko w kilku z tych państw partie zielonych zyskały długofalowe znaczenie dla systemu politycznego. Wprawdzie systemy partyjne w Europy Środkowej 30 lat po upadku państw socjalistycznych wciąż się zmieniają, ale od początku lat 90. XX wieku partie zielonych pozostają niewielkie i w większości nie mają dużego znaczenia dla

definiowania polityki, także tej dotyczącej ochrony środowiska i zielonej transformacji. Mimo że zdołały one wprowadzić swoich reprezentantów do parlamentów krajowych, to jednak bardzo często były tam obecne tylko przez jedną kadencję, a w kolejnych wyborach nie potrafiły ponownie przekonać wyborców.

Późniejsze poparcie Europejskiej Partii Zielonych pozwoliło wielu partiom zielonych na przetrwanie po 2004 r. i nawet częściową odbudowę poparcia społecznego, ale nie wystarczyło, aby zapewnić sukces polityczny. Wyniki wyborów do PE w 2019 r. w państwach Europy Środkowej nie wskazują na pojawienie się zielonego „przełomu” w tym zakresie, ale w pewnym sensie mogą stać się zielonymi „przyczółkami” w długofalowych staraniach partii zielonych o wprowadzenie państw i społeczeństw Europy Środkowej na ścieżkę zrównoważonego rozwoju, ochrony praw człowieka i zwiększenia znaczenia demokracji oddolnej.

Jak dotąd polityka klimatyczna UE odniosła tylko częściowy sukces, jeśli chodzi o przekonanie społeczeństw państw Europy Środkowej do zielonej transformacji. Wprawdzie świadomość społeczna problemów środowiskowych zwiększyła się znacznie w ciągu ostatnich 30 lat, ale wciąż widoczna jest różnica pomiędzy państwami Europy Środkowej a Europy Zachodniej i Północnej. Dotychczasowe doświadczenia z implementacji celów polityki energetycznej w Europie Środkowej wpłynęły znacząco na nastawienie społeczeństw do Europejskiego Zielonego Ładu. W konse-

kwencji tylko niektóre działania UE, zwłaszcza te dotyczące odnawialnych źródeł energii oraz walki z odpadami plastikowymi, zdołały nabrać rozmachu, głównie przez efekt „kuli śnieżnej”, dzięki czemu pozytywne informacje zwrotne na temat wdrażania polityki umożliwiają podjęcie dalszych kroków.

W kolejnych latach państwa Europy Środkowej czekają duże wyzwania związane z procesem transformacji energetycznej, a ambitne cele UE wymuszają przyspieszenie tego procesu. Sformułowany przez KE cel osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r. spowoduje, że będzie to trudny proces dla państw, w których udział paliw wysokoemisyjnych jest największy (Polska, Litwa, Chorwacja, a także Estonia). W kolejnych latach oczekiwany spadek kosztów budowy instalacji energetycznych w ramach OZE będzie pozytywnie wpływał na upowszechnianie tego typu technologii. Niemniej nadal kluczowe – dla procesów inwestycyjnych – będzie określenie przez UE, jaką rolę będzie odgrywać gaz ziemny oraz energia jądrowa.

Zaproponowany przez UE nowy pakiet legislacyjny *Fit for 55* ma docelowo przyspieszyć proces transformacji energetycznej, a więc zwiększyć wykorzystanie OZE. Tym niemniej niektóre branże energetyczne (np. przemysł rafineryjny) czekają duże wyzwania, m.in. wynikające z zaproponowanego przez KE rozwiązania w kierunku wsparcia wykorzystania paliw syntetycznych w transporcie lotniczym czy też rezygnacja ze stosowania oleju napędowe-

go w transporcie drogowym. Tego typu propozycje mogą doprowadzić do zwiększenia uzależnienia państw Europy Środkowej od importu paliw, a także przenoszenia działalności gospodarczej poza UE. Dlatego też ważna pozostaje odpowiednia stymulacja rynków poprzez systemy wsparcia, programy i fundusze pomocowe, która doprowadzi do harmonijnej rezygnacji z paliw wysokoemisyjnych na rzecz niskoemisyjnych. Kluczowe w tym zakresie będą też odpowiednie instrumenty finansowe.

Odbudowa gospodarcza państw Europy Środkowej po pandemii COVID-19 może być niezwykle trudnym procesem, biorąc pod uwagę rosnące notowania surowców energetycznych. Niewątpliwie można przewidywać duży wzrost emisji CO₂, tym bardziej że państwa Europy Środkowej będą maksymalizować wytwarzanie energii elektrycznej w oparciu o wszelkie dostępne nośniki energii. Nie wydaje się jednak, aby nawet możliwy kryzys energetyczny wywołany brakiem dostępności surowców energetycznych czy też ich wysokimi notowaniami skłonił państwa do zmiany harmonogramu dojścia do neutralności klimatycznej.

Aneks statystyczny

Tabela I. Charakterystyka państw Europy Środkowej

	Liczba ludności [2021]	PKB w cenach rynkowych [mln EUR, 2020]	PKB per capita [EUR, 2020]
Bułgaria	6 916 548	61 331	8 840
Chorwacja	4 036 355	50 190 (p)	12 400 (e)
Czechy	10 701 777	215 257	20 120
Estonia	1 330 068	26 835	20 190
Litwa	2 795 680	49 507	17 710
Łotwa	1 893 223	29 511	15 530
Polska	37 840 001	523 668	13 650
Słowacja	5 459 781	92 079	16 860
Słowenia	2 108 977	46 918	22 310
Rumunia	19 186 201 (e)	218 165 (p)	11 330 (e)
Węgry	9 730 772	136 622 (p)	14 010 (e)
EŚ (11)	101 999 383 (e)	1 450 083	-
EU (27)	447 007 596 (e)	4 166 958	29 890

Oznaczenia: e – wynik szacowany; p – wstępne dane

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Tabela II. Wybrane dane z sektora energetycznego w państwach Europy Środkowej

Państwo	Zużycie energii pierwotnej per capita (2020)		Emisja gazów cieplarnianych (2020)		Wytwarzanie energii elektrycznej (2020)	
	[mtoe]	Zmiana 2020 vs. 2019 [%]	[toe CO ₂]	Zmiana 2020 vs. 2019 [%]	[Kilowatogodzina]	Zmiana 2020 vs. 2019 [%]
Bułgaria	41,6	-7,0%	35,8	-13,3%	40,9	-8,0%
Chorwacja	33,3	-3,1%	15,3	-7,1%	13,4	4,9%
Czechy	60,1	-9,9%	85,1	-13,8%	81,4	-6,6%
Estonia	58,8	-14,3%	14,8	-18,1%	6,4	-16,2%
Litwa	38,2	0,5%	11,9	-4,6%	4,2	6,4%
Łotwa	32,2	-7,5%	7,3	-13,6%	5,7	-11,2%
Polska	44,4	-5,4%	279,6	-7,5%	157,8	-4,0%
Słowacja	47,8	-5,2%	26,4	-11,4%	28,4	-0,2%
Słowenia	54,0	-5,7%	11,6	-12,9%	17,1	5,8%
Rumunia	29,0	-2,9%	66,3	-7,7%	56,2	-5,7%
Węgry	42,0	-1,2%	45,7	-3,9%	34,6	1,1%
Łącznie EŚ (11) [udział % w UE]	29,4%	-	23,6%	-	16,0%	-
EU (27)	1639,3	-	2545,0	-	2787,7	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BP Statistical Review of World Energy.

Bibliografia

„Gotowi na 55”: osiągnięcie unijnego celu klimatycznego na 2030 r. w drodze do neutralności klimatycznej, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Empty, COM (2021) 550 final, Bruksela 14.07.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021D-C0550&from=EN>.

Auers D., *The curious case of the Latvian Greens*, „Environmental Politics” 2012, t. 21, nr 3, s. 522-527.

Bomberg E., *Green Parties and Politics in the European Union*, London 1998.

Business Insider, *Krajowi bogacze i rząd będą mieli problem. Atomowy opór Polaków*, 18.10.2021, <https://businessinsider.com.pl/>

- wiadomosci/elektrownie-atomowe-w-polsce-bogacze-i-rzad-be-da-mieli-problem-atomowy-opor-polakow/temtgt7.
- Colli F., *The end of 'business as usual'? COVID-19 and the European Green Deal*, „European Policy Brief” May 2020, nr 60, s. 1.
- Czarnecki Sz., Paszkowski M., *Elektrownia jądrowa Dukovany: panaceum na przyszłe problemy energetyczne Republiki Czeskiej*, „Komentarze IeS” 2021, nr 372, <https://ies.lublin.pl/komentarze/elektrownia-jadrowa-dukovany-panaceum-na-przyszle-problemy-energetyczne-republiki-czeskiej/>.
- Dośpiał-Borysiak K. i in., *Polityki klimatyczne Litwy, Łotwy i Estonii. Priorytet czy margines?*, Lublin 2020, <https://ies.lublin.pl/prace/polityki-klimatyczne-litwy-lotwy-i-estonii-priorytet-czy-margines/>.
- Dupont C., Oberthür S., Von Homeyer I., *The Covid-19 crisis: a critical juncture for EU climate policy development?*, „Journal of European Integration” 2020, 42(8), s. 1095-1110.
- European Commission, *Special Eurobarometer 513: Climate Change*, July 2021, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2273>.
- European Commission, *Standard Eurobarometer 92 Autumn 2019: Europeans' opinions about the European Union's priorities*, December 2019, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=73067>.
- European Commission, *Standard Eurobarometer 94 Winter 2020-2021: European citizenship*, April 2021, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=76188>.
- European Commission, *Standard Eurobarometer 94 Winter 2020-2021: Europeans' opinions about the European Union's priorities*, April 2021, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=76187>.
- European Commission, *Standard Eurobarometer 95 Spring 2021: Public Opinion in the European Union*, September 2021, <https://>

- europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=76725.
- European Greens, *Member Parties*, <https://europeangreens.eu/organisation>.
- European Parliament, *2019 European election results*, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019>.
- European Parliament, *Results of the 2014 European elections*, <https://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-introduction-2014.html>.
- Frankland E. Gene, *Central and Eastern European Green parties: Rise, fall and revival?*, [w:] *Green Parties in Europe*, Haute E. van (red.), Abingdon – New York 2016, s. 59-91.
- Gołębiowska M., Paszkowski M., *Nadchodząca wodorowa rewolucja w Europie Środkowej – korzyści i wyzwania*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 242, <https://ies.lublin.pl/komentarze/nadchodzaca-wodorowa-rewolucja-w-europie-srodkowej-korzysci-i-wyzwania/>.
- IEA, *Global Energy Review: CO2 Emissions in 2020*, <https://www.iea.org/articles/global-energy-review-co2-emissions-in-2020>.
- Jehlička P., Kostelecký T., Kunštát D., *Czech Green politics after two decades: the May 2010 general election*, „Environmental Politics” 2011, t. 20, nr 3, s. 418-425.
- Kopeček L., *The Slovak Greens: A complex story of a small party*, „Communist and Post-Communist Studies” 2009, t. 42, nr 1, s. 115-140.
- Krastanova R., *The Green Movement in Bulgaria. Actors, Generations, Challenges, Values*, „Südosteuropa Mitteilungen” 2019, nr 05-06, s. 112-123.
- Lucardie P., Rihoux B., *From Amateur-Activist to Professional-Electoralist Parties? On the Organizational Transformation of Green Parties in Western Democracies*, [w:] *Green Parties in Transition: The End of Grass-roots Democracy?*, E.G. Frankland, P. Lucardie, B. Rihoux (red.), Farnham 2008, s. 3-16.

- Łukaszewski M., *Marginalizacja ugrupowań ekologicznych na scenach politycznych państw Europy Środkowo-Wschodniej w okresie transformacji ustrojowej*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 2, s. 259-280.
- Paszkowski M., *Komisja Europejska przeciwna rozwojowi sektora łupkowego w Estonii*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 467, <https://ies.lublin.pl/komentarze/komisja-europejska-przeciwna-rozwojowi-sektora-lupkowego-w-estonii/>.
- Paszkowski M., *Nafciarze w kłopotach: kondycja rafinerii w państwach Europy Środkowej*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 342, <https://ies.lublin.pl/komentarze/nafciarze-w-klopotach-kondycja-rafinerii-w-panstwach-europy-srodkowej/>.
- Paszkowski M., *Region Morza Bałtyckiego: możliwe nowe punkty na mapie elektrowni jądrowych*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 293, <https://ies.lublin.pl/komentarze/region-morza-baltyckiego-mozliwe-nowe-punkty-na-mapie-elektrowni-jadrowych/>.
- Pearson M., Rüdig W., *The Greens in the 2019 European elections*, „Environmental Politics” 2020, t. 29, nr 2, s. 336-343.
- Pietraś M., *Udział podmiotów pozarządowych w międzynarodowej współpracy ekologicznej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia” 1998, nr 5, s. 9-30.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniające rozporządzenie (UE) 2019/2088, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex:32020R0852l>.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie).

- Rüdiger W., *Is government good for Greens? Comparing the electoral effects of government participation in Western and East-Central Europe*, „European Journal of Political Research” 2006, t. 45, nr 1, s. 127-154.
- Sikk A., Andersen R.H., *Without a Tinge of Red: The Fall and Rise of Estonian Greens*, „Journal of Baltic Studies” 2009, t. 40, nr 3, s. 349-373.
- Szpak K., *Polityka klimatyczna Unii Europejskiej w perspektywie 2050 roku*, [w:] *Polityka klimatyczna i jej realizacja w pierwszej połowie XXI wieku*, J. Gajewski, W. Paprocki (red.), Centrum Myśli Strategicznych, Sopot 2020, s. 34-53.
- Tkaczewska M., *Od PPZ do Zielonych 2004, czyli polscy zieloni w sferze polityki instytucjonalnej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2004, nr 2, s. 79-113.
- Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Część trzecia – polityki i działania wewnętrzne Unii. Tytuł XX – Środowisko, Artykuł 191 (dawny artykuł 174 TWE), Dz.U. C 202 z 7.6.2016, s. 132-133, http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_191/oj.
- United Nation Climate Change, *Kyoto Protocol – Targets for the first commitment period*, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-kyoto-protocol/what-is-the-kyoto-protocol/kyoto-protocol-targets-for-the-first-commitment-period>.
- United Nation Climate Change, *The Paris Agreement*, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>.
- Waller M., Millard F., *Environmental politics in Eastern Europe*, „Environmental Politics” 1992, t. 1, nr 2, s. 159-185.
- Waller M., *Starting-up Problems: Communists, Social Democrats and Greens*, [w:] *Party Formation in East-Central Europe: Post-communist Politics in Czechoslovakia, Hungary, Poland, and Bulgaria*, G. Wightman (red.), Aldershot – Brookfield 1995, s. 217-237.

Ziętara W., *Struktury sieciowe europejskiego ruchu politycznego Zielonych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia” 2017, t. 24, nr 2, s. 119-136.

Spis tabel i wykresów

Tabele

Tabela 1. Proponowane zmiany legislacyjne w ramach *Fit for 55*

Tabela 2. Partie zielonych w państwach Europy Środkowej [stan na 20.11.2021]

Tabela 3. Poparcie dla priorytetów Europejskiego Zielonego Ładu (%) w państwach Europy Środkowej

Aneks statystyczny

Tabela I. Charakterystyka państw Europy Środkowej

Tabela II. Wybrane dane z sektora energetycznego w państwach Europy Środkowej

Wykresy

Wykres 1. Trend emisji gazów cieplarnianych w UE-27 w latach 1990-2019 oraz cel w 2030 r.

Wykres 2. Emisja gazów cieplarnianych w państwach UE-27 w 2019 r.

Wykres 3. Udział paliw kopalnych i innych w bilansie energetycznym państw Europy Środkowej w 2020 r.

Wykres 4. Zużycie energii i poziom emisji CO₂ w państwach Europy Środkowej [2020 vs. 2019]

Wykres 5. Udział węgla w bilansie energetycznym i rok odejścia

Wykres 6. Notowania ropy naftowej (Brent), gazu ziemnego (TTF) oraz węgla (API2)

Marlena Gołębiowska

Starszy analityk w Zespole Bałtyckim IEŚ

Pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Ekonomii i Finansów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, doktorantka na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Autorka publikacji naukowych poświęconych gospodarkom regionu Europy Środkowej.

Michał Paszkowski

Starszy analityk w Zespole Bałtyckim IEŚ

Doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Autor licznych artykułów naukowych, analiz i ekspertyz dotyczących bezpieczeństwa energetycznego w regionie Europy Środkowej i Wschodniej oraz polityki energetycznej.

Damian Szacawa

Starszy analityk w Zespole Bałtyckim IEŚ

Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Autor i współautor publikacji naukowych, analiz i ekspertyz dotyczących współpracy międzynarodowej, organizacji międzynarodowych i szeroko rozumianego bezpieczeństwa międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem regionu Morza Bałtyckiego oraz Europy Środkowej i Wschodniej.

ISBN 978-83-66413-61-0

9 788366 413610

www.ies.lublin.pl